

Müteselsil Borçlulukta Kanunda Belirtilen Sebeplerin Varlığı Nedeniyle Borcun Doğmadığına Yönelik İtirazlar

Objections to the Non-Emergence of the Obligation Due to the Existence of the Reasons Specified in the Law in Joint Obligation

Burak Doğan

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi,
İstanbul, Türkiye,
bur4kdog4n@gmail.com,
ror.org/00xvwpq40

Geliş Tarihi/Received: 28.11.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 24.01.2025
Yayınlanma Tarihi/ Available Online:
22.05.2025

Öz: Müteselsil borçlulukta itiraz ve defiler ortak ve kişisel olmak üzere ikiye ayrılır. Ortak savunma sebeplerini ileri sürme külfeti vardır. İtirazlar, borcun hiç doğmadığına ya da sona erdiğine yönelik olabilir. İtirazlar, anlaşmadan ya da kanundan kaynaklanabilir. Borcun doğmadığına yönelik itirazın varlığı halinde, ilgili kişi borçlu sıfatını elde etmez. Kişisel indirim sebepleri alacaklıya karşı ileri sürülemez. Yokluk ve kesin hükümsüzlük, müteselsil borçluların her biri tarafından ileri sürülebilir. Ancak, borçlulardan biri hakkındaki yokluk diğerlerine sirayet etmez. Ehliyetsizlik türünün ya da durumun bilinmesinin ortaya çıkacak sonuçta etkisi yoktur. Mutlak muvazaanın varlığı halinde diğer müteselsil borçlular için de muvazaanın tarafı olan borçlunun iç ilişkideki payı oranında sona erer. Nisbi muvazaa halinde diğer müteselsil borçluların ne şekilde etkileneceği gizli işleme göre belirlenir. Müteselsil borçlulardan birinin iradesinin sakatlanmış olması nedeniyle iptal beyanında bulunması halinde, TBK m. 166/III kıyasen uygulanır. Yazılmamış sayılan genel işlem koşulu işlemin tarafı müteselsil borçlu için tam sonuç doğururken, diğer müteselsil borçlular için işlem tarafı müteselsil borçlunun iç ilişkideki payıyla sınırlı sonuç doğar.

Anahtar Kelimeler: Müteselsil Borçluluk, İtiraz, Def'i, Ortak İtiraz, Kişisel İtiraz

Abstract: Objections and defenses in joint and several liability are divided into two as common and personal. There is an obligation to assert common defense grounds. Objections may be that the debt never arose or that it has been terminated. Objections may arise from the agreement or the law. In case of an objection that the debt did not arise, the person concerned does not acquire the title of debtor. Reasons for personal reduction cannot be asserted against the creditor. Non-existence and nullity may be asserted by each of the joint debtors. However, the absence of one of the debtors does not extend to the others. The type of incapacity or the knowledge of the situation has no effect on the outcome. In case of absolute collusion, the party to the collusion for the other joint debtors shall cease to exist in proportion to the debtor's share in the internal relationship. In case of relative collusion, how the other joint debtors will be affected is determined according to the hidden transaction. In the event that one of the joint obligors makes a declaration of rescission due to impaired will, Art. 166/III of the TCO shall be applied by analogy. A general transaction term deemed to be unwritten shall have full consequences for the joint obligor who is a party to the transaction, while for the other joint obligors, the consequences shall be limited to the share of the joint obligor in the internal relationship.

Keywords: Joint Obligation, Objection, Plea, Joint Objection, Personal Objection

Extended Abstract

Joint and several indebtedness, which is one of the types of joint indebtedness, is a type of indebtedness in which the creditor can demand the full performance of the debt from each debtor and all debtors are released from the debt to the extent that the performance is realized.

The objections and defenses that joint obligors may assert are divided into two as personal and joint. A defense arising from the cause or subject matter of the debt is of a common nature. The assertion of common objections and defenses is both a right and a burden. This is because Article 164/II of the TCO stipulates that in case of failure to assert, the joint debtor shall be liable to the other joint debtors.

Only the joint debtor who is the beneficiary benefits from personal objections and defenses personal objections and defenses do not have an obligation to be asserted. Even if they are not asserted, the right of recourse is obtained in full.

Objections to the non-existence of the debt, which is the subject of joint and several liability, include the lack of the constituent elements or validity elements of the debt, or in the case of tort and unjust enrichment, the failure to fulfill the conditions of the birth of the debt.

The source of the objections that the obligation never arose may be the agreement or the law. In the presence of a statutory privilege, no performance obligation arises and the tortfeasor may assert the statutory privilege as a defense against the injured party. Unlike contractual exemption from liability, the legal exemption of the joint tortfeasor from liability does not imply a contract to the detriment of third parties.

In the case of joint and several liability, personal grounds for relief cannot be asserted. This is because personal grounds for relief do not affect the external relationship. It only determines the amount of recourse in the internal relationship. Accepting otherwise is incompatible with the structure of joint and several liability. However, a regulation may be made for the acceptance of differentiated succession in terms of the law.

In the event that one of the grounds of absolute nullity exists for all joint debtors, the invalidity of the contract shall be a common defense. If the ground of absolute invalidity is not applicable for all joint debtors, partial invalidity should be accepted. Accordingly, pursuant to Article 27/II of the TCO, if it is clearly understood that the other joint obligors would not perform the contract if they knew of the invalidity, the contract shall be completely invalid. In this case, the invalidity constitutes a common defense. On the other hand, partial invalidity should also be considered as a common ground of objection, even if the conditions required under Art. 27/II of the TCO are not present. This is because invalidity can be asserted by anyone due to its nature.

In the determination of the effect of the incapacity of one of the debtors in joint and several indebtedness, the fact that the relevant person has full or limited incapacity does not require different results. Because there is no such distinction in the law.

If all of the joint debtors have the will for an absolute collusive transaction, the assertion of collusion shall have the character of a common objection. In the event that one of the joint obligors asserts and proves it with written evidence, the debt ends for each joint obligor. If the will of only one or more of the joint obligors is collusive, both the joint obligor whose will is collusive and the other joint obligor may claim that the transaction is collusive. However, while the joint debtor who is a party to the falsified transaction must prove his claim by written evidence, the other joint debtor may prove his claim by any evidence, since he is a third party in terms of the falsified transaction.

In the event that the will of one or more of the joint debtors is collusive, the joint debtor who is a party to the transaction must prove the collusion claim by written evidence, while the other joint debtors may prove it by any evidence.

If the cause of nullity exists only for one or more of the joint obligors, the title of joint obligor does not arise only for the relevant person. Here, unlike definitive nullity, the existence of the conditions for the application of Art. 27/II of the TCO cannot be asserted and it cannot be stated that it should also affect the other joint obligors. Non-existence, like final nullity, may be asserted by anyone concerned. In this context, the failure of one of the potential joint obligors to obtain the title of debtor or joint obligor due to non-existence may be asserted by each joint obligor, and this ground of objection is a common objection.

In the event that only one of the joint debtors' will is impaired, the declaration of annulment is in the nature of a personal objection. In this case, the relevant joint obligor may invalidate the contract on its own behalf by making a declaration of annulment.

If the general transaction term is deemed to be unwritten for one or more of the parties, the unwritten term shall have full consequences for the joint obligor who is a party to the transaction, while for the other joint obligors, the consequences shall be limited to the share of the joint obligor in the internal relationship.

Giriş

Türk Borçlar Kanununun hükümleri genellikle alacaklı ve borçlu tarafın birer kişiden oluştuğu varsayımına dayalı olarak düzenlenmiştir. Birlikte borçluluk türlerinden olan müteselsil borçluluğa ilişkin olarak, TBK'da m. 162-168'de temel düzenlemelere yer verilmiş olup, TBK m. 155'te müteselsil borçlulukta zamanaşımının kesilmesine, TBK m. 160/II'de müteselsil borçlulukta zamanaşımından feragate ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Ayrıca, TBK m. 61 ve 62'de, haksız fiilden doğan müteselsil sorumluluğa ilişkin iç ve dış ilişkilere ait düzenlemelere yer verilmiştir. Ancak, bu düzenlemeler sorunların tamamına cevap verememektedir.

TBK m. 164/I'de müteselsil borçluların ileri sürebilecekleri, 164/II'de ise ileri sürmeleri gereken savunma sebeplerine yer verilmiştir.

Çalışmamızın ilk bölümünde konunun daha iyi anlaşılabilmesi için müteselsil borçluluk, itiraz ve def'i kavramları incelenecektir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise, savunma sebeplerinden olan itirazlar ele alınacak olup, konunun sınırlandırılması amacıyla yalnızca borcun doğmamasına neden olan kanun kaynaklı itiraz sebepleri incelenecektir. İlgili itiraz sebeplerinin niteliği ve ileri sürülmesi ya da sürülmemesi halinde müteselsil borçlulara etkisinin ne olacağı incelenecektir. Çalışmada doktrin görüşleri ve yargı kararlarına da yer verilecektir.

I. Müteselsil Borçluluk, İtiraz ve Def'i Kavramları

A. Müteselsil borçluluk kavramı

Borç ilişkilerinde alacaklı ve borçlu tarafı çoğunlukla birer kişiden oluşmaktadır. Bu nedenle Türk Borçlar Kanunun, borcun doğumuna, hükümlerine ve sona ermesine ilişkin maddeleri genellikle borcun taraflarının birer kişi olduğu varsayımlarıyla düzenlenmiştir. Ancak, bazı hallerde kanun ya da hukuki işlem kaynaklı olarak, gerek borçlu gerekse de alacaklı taraf birden fazla kişiden oluşabilmektedir¹.

Müteselsil borçluluk, alacaklının borcun ifasının tamamını her bir borçludan isteyebildiği ve ifanın gerçekleştiği oranda borçluların hepsinin borçtan kurtulduğu borçluluk türüdür². Müteselsil borçluluk,

¹ Ayşe Arat, "Müteselsil Borçlarda Alacaklı ve Borçlu Arasındaki İlişkinin Hüküm ve Sonuçları", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26/2, (Eylül 2018), 326; Kadir Berk Kapanı, "Müteselsil Borçluluk", İstanbul Şerhi Türk Borçlar Kanunu, c. 2,3 (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2019), 2015; M. Kemal Oğuzman- Turgut Öz *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: 18. Bası, 2023, Vedat Kitapçılık, II/N. 1334; Murat Canyürek, *Müteselsil Borçlulukta İç ve Dış İlişkiler* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2003) 5; Şeref Güler, *Müteselsil Sorumluluk İlkesinin İş Kanunundaki Uygulaması* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 23; Turgut, Akıntürk, *Müteselsil Borçluluk* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1971), 2.

² Benzer tanımlar için bkz.: Bernhard Berger, *Allgemeines Schuldrecht*, (Bern: Stämpfli Verlag, 2008), N. 2388; Brigitta Kratz, "Art. 143", *Solidarität, Art. 143-150 OR, Berner Kommentar* (Bern: Stämpfli Verlag), 2015, N. 21; Çiğdem Çilci, *Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Hükümlerine Göre Ayıplı Mal Satışı Nedeniyle Müteselsil Sorumluluk* (İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2019), 44; Çiğdem, Kırcı, "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununda Müteselsil Sorumluluk Konusunda Getirilen Yenilikler", *Yeni Türk Borçlar Kanunu ve Yeni Türk Ticaret Kanunu Sempozyumu* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2013), 24; Davut, Armağan, "Sözleşmesel Çerçevede Meydana Gelen Müteselsil Borçlulukta Borçlu Temerrüdü", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 77/2 (Aralık 2019), 621; Ferhat Canbolat, Müteselsil Borcun Sona Erme Nedenleri, *Ankara Barosu Dergisi*, 66/3, Yaz 2008, 69; Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Legem Yayıncılık), 2023, N. 3742; Gökçen, Doğan, "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununda Öngörülen Müteselsil Sorumluluk Sistemi", *Sorumluluk Hukuku: Seminerler-makaleler*, Ed.: Başak Baysal, , İstanbul: (On İki Levha Yayıncılık, 2017), 101; Hans, Merz, *Schweizerisches Privatrecht, C. 6, Obligationen Recht Allgemeiner Teil, Erster Teilband*, (Bern, Helbing Lichtenhahn Verlag 1984), 101; Hüseyin Hatemi-Emre Gökyayla, *Borçlar*

Türk Borçlar Kanununda “Borç İlişkilerinde Özel Durumlar” başlığı altında birinci ayırmda “teselsül” başlığıyla müteselsil alacaklılığı da içine alacak şekilde düzenlenmiştir³. Bu nedenle müteselsil borçluluk, pasif teselsül olarak da adlandırılmaktadır⁴.

B. İtiraz ve def'i kavramları

1. Genel olarak

Borç ilişkilerinde borçlular, kendilerine yöneltilen taleplere ilişkin birtakım savunma imkânlarına sahip olabilmektedir. Bu savunma imkânları maddi hukuka ya da usul hukukuna⁵ ilişkin olabilir⁶.

Maddi hukukta savunma imkânları, itiraz ve def'i olmak üzere ikiye ayrılır⁷. Def'i kavramı, itirazları da içine alacak şekilde geniş anlamda kullanılabilir⁸. BK m. 143'te def'i kavramı bu şekilde kullanılmıştır⁹. Ancak, söz konusu kullanım karışıklığa yol açabilmektedir. Nitekim TBK m. 164'te bu karışıklığın önlenmesi için def'i yerine savunma sebepleri kavramına yer verilmiştir.

Hukuku Genel Bölüm, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2021) § 36, N. 1; Jonas Stuber, *Einreden und Einwendungen in der passiven Solidarität*, (Bern: Stämpfli Verlag, 2021), N. 5; Kadir, Berk, Kapancı, *Birlikte Borçlulukta Borçlular Arası İlişkiler*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014, 24; Kenan Tunçomağ, *Türk Borçlar Hukuku, c. 1, Genel Hükümler*, 6. Bası, Sermet Yayınevi, İstanbul, 1976, 1034; Mr. C. Sausser- Hall, *“Borçlar Hukukunun Umumi Nazariyeleri”*, çev. Mehmet Osman, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 9/52, (1931), 1286; Levent Akın, “Yeni Borçlar Kanunu Düzenlemeleri Çerçevesinde Asıl İşverenin Müteselsil Sorumluluğunun Hukuki Niteliği”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60/4, (2011), 735; Mustafa Yaşar Aygün, “Haksız Eylemlerde Tam Zincirleme Sorumluluk ile Karşılaştırmalı Olarak Eksik Zincirleme Sorumluluk (BK m. 50-51)”, *Yargıtay Dergisi* 4/4 (Ekim 1978), 510; Nurcihan Dalcı Özdoğan, *Müteselsil Sorumluluk*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015), 51; Sabah, Altay, “Müteselsil Borçlunun Rücu Hakkının Doğumundan Önce Borçtan Kurtarılma Talebi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi – Hukuk Araştırmaları Dergisi* 17/1-2 (Şubat 2011), 393; Sezer Çabri, “6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Uyarınca Sözleşmeye Katılma”, *Legal Hukuk Dergisi* (Ekim 2011), 3925; Selahattin Sulhi Tekinay vd., *Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993), 285; Akıntürk, *Müteselsil Borçluluk*, 35; Arat, *Müteselsil Borç*, 326; Kapancı, *Müteselsil Borçluluk*, 2033; Oğuzman-Öz, c. 2, N. 1339.

³ Doktrinde, müteselsil borçluluğun kanun sistematiği açısından yanlış yerde olduğu, “Borçların ve Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, Zamanasımı” başlığını taşıyan üçüncü bölümün ardında yer alması gerektiği belirtilmiştir. (Sulhi Selahattin Tekinay, *Borçlular Arasında Akdi Teselsül*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Doçentlik Tezi, 1956), 4.).

⁴ Akıntürk, *Müteselsil Borçluluk*, 30; Berger, *Schuldrecht*, N. 2388; Canyürek, *Müteselsil Borçluluk*, 1; Eren, *Borçlar Genel*, N. 3742; Güler, *Müteselsil Sorumluluk*, 24; Tunçomağ, *Borçlar Genel*, 1026 vd.

⁵ Usul hukukuna ilişkin savunma sebepleri ilk itirazlar ve dava şartı olmak üzere ikiye ayrılır. Dava şartları, mahkemenin uyuşmazlığın esasına geçebilmesi için var olup olmadıklarını incelediği hallerdir. İlk itirazlar ise, dava engeli niteliğinde olup, davanın hemen başında ileri sürülmeleri gerekir. (Ramazan Arslan vd., *Usul Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 352 vd.; Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 724; Aslınur Ak, *Davada ve İcra Takibinde Zamanasımı Def'i* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2020), 8 vd.; Kapancı, *Birlikte Borçluluk*, 166).

⁶ Ferhat Canbolat, “Def'i ve İtiraz Arasındaki Farklar ve İleri Sürülmesinin Hukuki Sonuçları”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* III/1 (Haziran 2008), 260; Flavio Lardelli, *Die Einreden des Schuldners bei der Zession*, (Zürich: Schulthess Juristische Medien, 2008), 3; Hakan Pekcanitez, *Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku*, Ed. Hakan Pekcanitez, Muhammet Özkes, Mine Akkan, Hülya Taş Korkmaz, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017, 1207; Ak, *Zamanasımı Def'i*, 8; Arslan vd., *Medeni Usul*, 351; Kapancı, *Müteselsil Borçluluk*, 2055; Kapancı, *Birlikte Borçluluk*, 166.

⁷ Andreas Von Tuhr, *Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı*, Çev. Cevat Edege, (Ankara: Yargıtay Yayınları, 1983), 27; Andreas Von Tuhr-Arnold Escher, *Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts*, (Zürich, Schulthess Polygraphischer Verlag 1984), 305; Frédéric Krauskopf, “Art. 145”, *Die Solidarität, Art. 143 - 150 OR, ZK - Zürcher Kommentar*, 2016, N. 7; İlhan E., Postacioğlu, *Medeni Usul Hukuku Dersleri* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2020), 892; Arslan vd., *Medeni Usul*, 351; Canbolat, *Def'i ve İtiraz*, 255; Kapancı, *Müteselsil Borçluluk*, 2055; Kapancı, *Birlikte Borçluluk*, 167; Kratz, Art. 145, N. 13; Lardelli, *Einreden*, 3; Pekcanitez, *Medeni Usul*, 1208; Tanrıver, *Medeni Usul*, 724.

⁸ Frédéric, Krauskopf, “Art. 145”, *Präjudizienbuch OR Die Rechtsprechung des Bundesgerichts (1875-2020)*, Editörler: Peter Gauch, Hubert Stöckli, (2021), N. 1; Stephan Mazan, “Art. 145”, *Obligationenrecht - Allgemeine Bestimmungen*, Art. 1-183 OR, Ed. Andreas Furrer Anton K. Schnyder, (Schulthess, 2016), N. 1; Thomas Müller, “Art. 145”, *Kommentar zum Schweizerischen Obligationenrecht*, Ed.: Jolanta Kren Kostkiewicz-Stephan Wolf, Marc Amstutz-Roland Fankhauser, (Stämpfli Verlag, 2023), N. 1; Gion Christian Casanova, *Ausgleichsanspruch und Ausgleichsordnung*, (Zürich: Schulthess, 2010), 14; Andreas Weiss, *Solidarität nach Art. 143-149 des Schweizerischen Obligationenrechts unter besonderer Berücksichtigung der Verjährung*, (Luzern: Stämpfli Verlag, 2011), 119; Arslan vd., *Medeni Usul*, 352; Güler, *Müteselsil Sorumluluk*, 52; Hatemi-Gökyayla, § 36, N. 17; Kapancı, *Müteselsil Borçluluk*, 2055; Kapancı, *Birlikte Borçluluk*, 167; Krauskopf, *ZK Art. 145*, N. 7; Kratz, Art. 145, N. 12; Lardelli, *Einreden*, 4; Postacioğlu, *Medeni Usul*, N. 892 vd.; Stuber, *Solidarität*, N. 44.

⁹ Hatemi-Gökyayla, § 36, N. 17; Güler, *Müteselsil Sorumluluk*, 52; Von Tuhr, *Borçlar Hukuku*, 794; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu (Yargıtay), K. 2021/1506 (25 Kasım 2021): “818 sayılı BK'nin 143. (6098 sayılı TBK'nin 164.) maddesi gereğince zarar verenlerin ileri sürebileceği def'iler, ortak ve kişisel def'iler olarak ikiye ayrılmıştır. Buradaki def'ilerin, itirazları hatta takas beyanı gibi yenilik doğuran hakları da kapsayacak şekilde geniş yorumlanması gerekir.” (www.lexpera.com.tr).

İtiraz, bir borcun hiç doğmadığına ya da sona erdiğine yönelik maddi olaydır¹⁰. İtiraz sebepleri taraflarca ileri sürülmemiş olsa dahi, dava dosyasından anlaşılması hâlinde hâkim tarafından re'sen dikkate alınır¹¹.

Def'i, sahibine özel bir hukuki sebebe istinaden kendisine yöneltile talepten geçici ya da sürekli olarak kaçınma imkânı veren savunma aracıdır¹². Bu bağlamda, def'inin borcu sona erdirici etkisi yoktur. Yalnızca talepten kaçınmaya imkân tanıyan bir haktır¹³. Def'i, kanundan ya da sözleşmeden doğabilir¹⁴. Def'i hakkı, hak sahibi tarafından ileri sürülmemişse, dava dosyasından anlaşılrsa dahi hâkim tarafından re'sen dikkate alınamaz¹⁵.

Def'inin ileri sürülmesiyle talebin dayandığı hak sona ermez. Ancak, talebin dayandığı haktan kaynaklanan sonuçların ortaya çıkması engellenir. Bu engelleme geçici olabileceği gibi, sürekli de olabilir. Örneğin, TBK m. 97'de yer alan ödemezlik def'i geçici def'i niteliğini haizken, TBK'nın çeşitli maddelerinde düzenlenmiş olan zamanaşımı, sürekli def'i niteliğini haizdir¹⁶.

Def'inin ileri sürülmesinden, tek taraflı bir beyanla, mahkeme içi ya da dışı, feragat edilmesi mümkündür. Aynı husus itirazlar için söylenemez. Zira itiraz hâlinde borç ya hiç doğmamıştır ya da sona ermiştir. Bu sonucun önüne bir beyanla geçilemez. Bu durumda ifa yine de gerçekleştirilirse, gerekli şartların da varlığı hâlinde, bağışlama vaadinden ya da yeni bir borç oluşumundan bahsedilebilir¹⁷.

Def'iler bozucu yenilik doğuran haklarla benzerlik taşısa da, yenilik doğuran hak niteliğinde değildir. Bu hususun tespiti geçici def'iler bakımından kolaydır. Zira geçici def'inin ileri sürülmesiyle birlikte hakkın ileri sürülebilirliğinin geçici olarak önüne geçilmektedirken, bozucu yenilik doğuran hakkın kullanılmasıyla ilgili hak sürekli ve kesin olarak ortadan kalkmaktadır. Hakkın sona ermesi hâlinde de def'i değil, itiraz söz konusu olur¹⁸.

Sürekli def'iler ile bozucu yenilik doğuran haklar arasındaki ayırım ise, geçici def'ilerle olanlar kadar net değildir¹⁹. Bu nedenle de doktrinde farklı görüşler vardır. Bu konudaki ilk görüşe göre, sürekli def'inin ileri sürülmesiyle birlikte borç ortadan kalkmadığından, sürekli def'iler bozucu yenilik doğuran hak

¹⁰ Jean-Marc Schaller, *Einwendungen und Einreden im Schweizerischen Schuldrecht*, (Zurich: Dike, 2010), N. 30; M. Kemal, Oğuzman- Nami Barlas, *Medeni Hukuk*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2024), N. 1007; Mustafa Dural-Suat Sarı, *Türk Özel Hukuku, c. I, Temel Kavramlar ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2023), N. 1293; Ak, Zamanaşımı Def'i, 11; Arslan vd., Medeni Usul, 352; Canbolat, Def'i ve İtiraz, 260; Eren, Borçlar Genel, N. 208; Güler, Mütessesil Sorumluluk, 53; Kapancı, Mütessesil Borçluluk, 2056; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 167; Krauskopf, ZK, Art. 145, N. 5; Lardelli, Einreden, 3; Pekcanitez, Medeni Usul, 1208; Postacıoğlu, Medeni Usul, N. 894; Stuber, Solidarität, N. 44; Tekinay vd., Borçlar Genel, 27; Tanrıver, Medeni Usul, 725; Tunçomağ, Borçlar Genel, 54 vd.; Von Tuhr, Borçlar Hukuku, 27.

¹¹ Ak, Zamanaşımı Def'i, 11; Canbolat, Def'i ve İtiraz, 260; Dural-Sarı, Temel Kavramlar, N. 1294; Kapancı, Mütessesil Borçluluk, 2056; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 167; Krauskopf, ZK, Art. 145, N. 6; Oğuzman-Barlas, Medeni Hukuk, N. 1008; Pekcanitez, Medeni Usul, 1208 vd.; Schaller, Schuldrecht, N. 161; Stuber, Solidarität, N. 44; Tunçomağ, Borçlar Genel, 55; Von Tuhr, Borçlar Hukuku, 29.

¹² Mustafa Alper Gümüş, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 83; Vedat Buz, *Yenilik Doğuran Haklar* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2005), 90; Ak, Zamanaşımı Def'i, 12; Canbolat, Def'i ve İtiraz, 256; Dural-Sarı, Temel Kavramlar, N. 1295; Eren, Borçlar Genel, N. 197; Güler, Mütessesil Sorumluluk, 53; Kapancı, Mütessesil Borçluluk, 2057; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 168; Krauskopf, ZK, Art. 145, N. 5; Lardelli, Einreden, 4; Oğuzman-Barlas, Medeni Hukuk, N. 1009; Postacıoğlu, Medeni Usul, N. 896; Tekinay vd., Borçlar Genel, 27; Tunçomağ, Borçlar Genel, 52 vd.; Tanrıver, Medeni Usul, 725; Von Tuhr, Borçlar Hukuku, 28.

¹³ Dural-Sarı, Temel Kavramlar, N. 1071; Eren, Borçlar Genel, N. 212; Oğuzman-Barlas, Medeni Hukuk, N. 1010; Kapancı, Mütessesil Borçluluk, 2057; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 168.

¹⁴ Canbolat, Def'i ve İtiraz, 258; Kapancı, Mütessesil Borçluluk, 2057; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 168; Tunçomağ, Borçlar Genel, 55.

¹⁵ Dural-Sarı, Temel Kavramlar, N. 1296; Eren, Borçlar Genel, N. 210; Kapancı, Mütessesil Borçluluk, 2057; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 169; Krauskopf, ZK, Art. 145, N. 6; Oğuzman-Barlas, Medeni Hukuk, N. 1011; Pekcanitez, Medeni Usul, 1208; Tunçomağ, Borçlar Genel, 55; Von Tuhr, Borçlar Hukuku, 29.

¹⁶ Canbolat, Def'i ve İtiraz, 258 vd.; Kapancı, Mütessesil Borçluluk, 2057 vd.; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 168; Tunçomağ, Borçlar Genel, 57; Von Tuhr, Borçlar Hukuku, 32.

¹⁷ Canbolat, Def'i ve İtiraz, 261; Eren, Borçlar Genel, N. 209; Tunçomağ, Borçlar Genel, 56; Von Tuhr, Borçlar Hukuku, 30.

¹⁸ Buz, Yenilik Doğuran Hak, 93; Canbolat, Def'i ve İtiraz, 257; Eren, Borçlar Genel, N. 198.

¹⁹ Buz, Yenilik Doğuran Hak, 94.

teşkil etmez²⁰. Temelde her ikisinin de ileri sürülmesiyle karşı tarafın talebi sürekli olarak engellenmiş olsa da, ikisi arasındaki fark ileri sürüldükten sonra caymanın mümkün olup olmamasında kendisini gösterir. Sürekli def'iler için cayma mümkünken, yenilik doğuran haklar için cayma mümkün değildir. Zira yenilik doğuran hakkın kullanılmasıyla sona eren bir hakkın, daha sonra tekrar ortaya çıkması kabul edilemez²¹.

Doktrindeki diğer görüşe göre ise, sürekli def'iler ile bozucu yenilik doğuran haklar pratikte bir farklılığa sahip değildir. Örneğin, TBK m. 591'de kefile tanınmış olan def'inin ileri sürülmesiyle borcun de facto olarak sona ermesi, bu hususu destekler niteliktedir. Yine bu görüşe göre, TBK m. 159'da yer alan, alacağın zamanaşımına uğramış olmasının alacağın rehinden elde edilmesini etkilemeyeceği düzenlemesi bu durumun istisnası niteliğindedir. Bu görüş, diğer görüşte yer alan cayma hakkının kullanılabilirliği ayrımını da reddetmektedir²².

Kanaatimizce de ilk görüşün kabulü isabetlidir. Zira sürekli def'inin ileri sürülmesiyle ilgili hak ortadan kalkmamakta, yalnızca icra edilebilirliğinin önüne geçilmektedir. Nitekim zamanaşımına uğramış olan borcun eksik borç niteliğine dönüşmesi ve ifa edilmesi hâlinde de geri istenememesi de bu hususu destekler niteliktedir. Cayma konusunda da ilk ayırım isabetlidir. Zira def'i ileri sürülse dahi ileri süren kişi daha sonra ifayı yapabilir.

2. Müteselsil borçlulukta itiraz ve def'iler

Müteselsil borçlulukta itiraz ve def'iler, TBK m. 164'te düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemeye göre, itiraz ve def'iler, kişisel ve ortak olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Konumuz açısından, maddi hukuk ve usul hukukuna ilişkin savunma sebepleri arasında ayırım yapılmalıdır. Usul hukukuna ilişkin savunmalar TBK m 164 kapsamında ele alınmamaktadır. Mahkeme işlemlerinin etkilerinin (dava edilebilirlik gibi) ve müteselsil borçluya karşı verilen bir kararın hukuki gücünün söz konusu işlemlerin taraflarıyla sınırlı kalması usul hukukunun bir ilkesidir. Buna göre, yalnızca söz konusu yargılamaya katılan müteselsil borçlular usule ilişkin savunma sebeplerini (örneğin mahkemenin yetkisizliği) ileri sürebilir. Davaya katılmayanlar da dâhil olmak üzere tüm müteselsil borçluların ortak usuli savunmaları mevcut değildir²³.

a. Ortak itiraz ve def'iler

Ortak itiraz ve def'iler müteselsil borçluların hepsi tarafından ileri sürülebilen savunma sebepleridir. Ortak itiraz ve def'iler özellikle borcun sebep ve konusundan doğan savunma sebepleridir²⁴. Bu bağlamda, beklenmeyen hal, alacaklının kusuru ya da haksız fiilde zarar görenin kusuru, gelir durumu gibi hususlar ortak def'ilere örnek teşkil eder²⁵. Bir def'i, ortak def'i niteliğindeyse, yalnızca ileri süren

²⁰ Ak, Zamanaşımı Defi, 16; Buz, Yenilik Doğuran Hak, 94 vd.; Canbolat Def'i ve İtiraz, 257; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 168; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2057.

²¹ Buz, Yenilik Doğuran Hak, 91; Eren, Borçlar Genel, N. 198; Tunçomağ, Borçlar Genel, 53.

²² Rona Serozan, *Sözleşmeden Dönme* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2010), 51 vd.

²³ Krauskopf, ZK, Art. 145, N. 9; İsviçre Federal Mahkemesi, 93 II 329 (26 Eylül 1967) (Krauskopf, ZK, Art. 145, N. 9).

²⁴ Ahmet M. Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2024), 967; Alain, Gautschi, *Solidarschuld und Ausgleich* (Zürich: Dike, 2009), N. 36; Bilgehan Çetiner, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2024) N. 1807; Bucher Eugen, *Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil ohne Deliktsrechts*, (Zürich: Schulthess 1988) 494; Mustafa Kılıçoğlu, *"Bir Zarardan Birden Çok Kişinin Sorumlu Olması (Müteselsil Sorumluluk ve Rücu)"*, 29/4, (Ekim 2003) 440; Yael Strub, *Der Regress des Schadensversicherers de lege lata - de lege ferenda*, (Zürich: Schulthess, 2011), 22; Theo, Guhl-Alfred Koller, *Mehrheit von Schuldnern in der Obligation*, Das Schweizerische Obligationenrecht (Zürich: Schulthess, 2000), N. 12; Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 165; Arat, Müteselsil Borç, 342 vd.; Doğan, Müteselsil Sorumluluk, 116; Eren, Borçlar Genel, N. 2547; Kapancı, Müteselsil Sorumluluk, 989; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2059; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 170 vd.; Kratz, Art, 145, N. 112; Krauskopf, ZK, Art. 145, N. 31; Mazan, Art. 145, N. 6; Merz, Obligationen Recht, 98; Müller, Art. 145, N. 4; Stuber, Solidarität, N. 45; Von Tuhr-Escher, Obligationenrecht, 305; Weiss, Solidarität, 119; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu (Yargıtay), K. 2021/1506 (25 Kasım 2021): *"Bütün zarar verenleri ilgilendiren ve onların hepsi için tazminattan kurtulma ya da belirli bir oranda indirim imkânı tanıyan def'iler ortak def'ilerdir. Bu def'iler daha çok zarar görenin durum ve davranışlarıyla ilgilidir. Örneğin ortak def'i, zarar görenin ortak veya kişisel kusuru, yüksek gelir durumu, bünyevi istidadı, zarara razı olması ve bazı umulmayan olaylar şeklinde ortaya çıkabilir"*. (www.lexpera.com.tr).

²⁵ Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 165; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 171; Krauskopf, ZK, Art. 145, N. 32.

için sonuç doğurur. Ortak def'inin diğer müteselsil borçluları etkilemesi, ileri sürülmeme hâlinde mümkündür²⁶.

Sözleşmenin şekle aykırılığı, sözleşme konusu edimin ifasının imkânsızlığı, borcun ifa edildiği ya da alacaklının ehliyetsizliği gibi hususlar da ortak itiraz sebeplerine örnek teşkil eder²⁷. Müteselsil borçlulardan biri tarafından ortak bir itiraz ileri sürülürse, söz konusu itirazdan diğer müteselsil borçlular da yararlanır. Açılmış olan bir davada itiraz ileri sürülmemiş olsa dahi, dava dosyasından anlaşılması hâlinde hâkim tarafından re'sen dikkate alınır²⁸.

TBK m. 164/ II'de ortak def'ileri ileri sürmemenin yaptırıma bağlanmış olması, ortak def'ileri ileri sürmenin hukuki niteliğinin külfet olduğunu gösterir. Zira külfet bir haktan yararlanmak istenilmesi hâlinde yerine getirilmelidir. Müteselsil borçlulukta da rücu hakkı elde etmek isteyen müteselsil borçlu, ortak def'ileri ileri sürme külfetini yerine getirmelidir²⁹.

Ortak def'inin ileri sürülmemesinde ilgili müteselsil borçlunun kusuru yoksa, rücu hakkının kaybedilmesi söz konusu olmaz³⁰. Bu sonuca, TBK m. 591/III'ün kıyasen uygulanmasıyla ulaşılmaktadır. Söz konusu düzenlemede, kefilin, asıl borçlunun sahip olduğu savunmaları bilmeyerek ifada bulunması hâlinde rücu hakkını elde edeceği, ancak asıl borçlunun söz konusu savunma sebeplerini kefilin bildiğini ya da bilmesi gerektiğini ispatladığı ölçüde rücu hakkının sona ereceği belirtilmiştir³¹.

TBK'da ortak def'i ve itirazları ileri sürme külfetine hatalı olarak dış ilişkilere ilişkin hükümler kısmında yer verilmiştir Zira ileri sürmemenin yaptırımının rücu hakkını etkilediği hesaba katıldığında, hükmün sonucunun iç ilişkiyi etkilediği görülmektedir³².

TBK m. 164/II'de ortak savunma sebeplerinin ileri sürülmemesi hâlinde müteselsil borçlunun sorumluluğunun doğacağı belirtilmiştir. Ancak, sorumluluğun nasıl belirleneceği düzenlenmemiştir. Doktrinde sorumluluğun kapsamının kefalet sözleşmesine ilişkin def'ilere yönelik olan TBK m. 591/III'ün kıyasen uygulanmasıyla belirlenmesinin gerektiği belirtilmektedir³³. Söz konusu düzenleme kıyasen uygulanacak olursa, borçlunun def'iyi bilmeden ifayı gerçekleştirmesi hâlinde rücu hakkı zarar görmez. Ancak, diğer müteselsil borçlular ortak def'iyi bildiğini ya da bilmesi gerektiğini ispatlarsa rücu hakkı bu ölçüde ortadan kalkar³⁴. Kanaatimizce de, TBK m. 591/III'ün kıyasen uygulanması isabetlidir. Zira bir müteselsil borçlunun varlığından haberdar olmadığı ve olmasının da mümkün olmadığı bir ortak def'iyi ileri sürmemiş olması nedeniyle rücu hakkını kaybetmesi kabul edilemez. Örneğin, müteselsil borçlulardan biriyle yapılan ibra anlaşmasını bilmeyen ve bilmesi de gerekmeyen

²⁶ Arat, Müteselsil Borç, 348; Çilci, Müteselsil Sorumluluk, 70; Ortak def'inin ileri sürülmesinden diğer ihtiyari dava arkadaşlarının da yararlanacağını belirten görüş için bkz. Baki Kuru, "Zamanaşımı (BK m. 146 vd) Def'i Borçlar Kanunu'nun 164. Maddesi Anlamında Ortak Def'i midir?", *Banka ve Finans Hukuku Dergisi*, 8/32, (Ocak 2019), 1020.

²⁷ Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 165; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 171; Tuhr/Escher, Obligationenrecht, 305.

²⁸ Arat, Müteselsil Borç, 342; Çilci, Müteselsil Sorumluluk, 62 vd.

²⁹ Ali Haydar Yağcıoğlu, *Haksız Fiil Sebebiyle Aynı Zarardan Birden Fazla Kimsenin Müteselsil Sorumluluğu* (Ankara: Adalet Yayınları, 2014) 203; Kadir Berk Kapancı, *Müteselsil Sorumluluk*, İstanbul Şerhi Türk Borçlar Kanunu, , c.1 (Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2019, 989; Arat, Müteselsil Borç, 342; Çilci, Müteselsil Sorumluluk, 63; Gautschi, Solidarschuld, N. 36; Güler, Müteselsil Sorumluluk, 58; Hatemi-Gökyayla, § 36, N. 23; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2060; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 172; Kratz, Art, 145, N. 26; Müller, Art. 145, N. 5; Oğuzman-Öz, c. 2, N. 1377; Weiss, Solidarität, 120.

³⁰ Anton K. Schnyder, "Art. 145", Basler Kommentar, Obligationenrecht I, Ed. Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Wolfgang Wiegand, 4. Bası, Basel, 2007, N. 4; Metin, Gürkanlar, *Bir Zarara Birlikte Neden Olan Birden Çok Kişinin Sorumluluğu* (BK m. 50), Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1982, 89; Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 166; Gautschi, Solidarschuld, N. 36, 192; Koller, OR, N. 75.111; Tekinay, Teselsül, 159.

³¹ Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 166; Gürkanlar, Birden Çok Kişinin Sorumluluğu, 89; Krauskopf, ZK, Art. 145, N. 124; Yağcıoğlu, Müteselsil Sorumluluk, 203.

³² Krauskopf, ZK, Art. 145, N. 3.

³³ Emine Koçano Rodoslu, *Rücu Hakkı*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2016), 96; Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 166; Çilci, Müteselsil Sorumluluk, 66 vd.; Gürkanlar, Birden Çok Kişinin Sorumluluğu, 89; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 182; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2063; Krauskopf, ZK, Art. 145, N. 124; Yağcıoğlu, Müteselsil Sorumluluk, 203.

³⁴ Ahmet Hakan Dağdelen, *818 ve 6098 sayılı Borçlar Kanunlarında Borçlular Arasında Teselsül* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2012), 102; Ahmet M. Kılıçoğlu, *Türk Borçlar Hukukunda Kanuni Halefiyet* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1979), 76; Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 166; Çilci, Müteselsil Sorumluluk, 67; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 182; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2063.

müteselsil borçlu, söz konusu anlaşmanın varlığını ileri sürmediği için rücu hakkını kaybetmeyecektir³⁵. Doktrindeki bir görüşe göre, TBK m. 591/III kıyasen uygulanırken ispat yüküne ilişkin kısım uygulanmamalıdır. Zira söz konusu düzenleme kefil koruma amacıyla getirilmiştir. Müteselsil borçlulukta ise, müteselsil borçluların birbirlerine karşı korunması kefalet sözleşmesindeki kefile nazaran daha sınırlıdır. Bu bağlamda, ortak def'i ileri sürmemiş olan müteselsil borçlu, ilgili def'i bilmediğini ya da bilmesinin gerekmediğini ispatlamakla yükümlüdür³⁶. Kanaatimizce bu görüşün kabulü TMK m.3'e aykırılık teşkil eder. Zira söz konusu düzenlemeye göre, iyiniyetin varlığı asıldır.

Ortak savunma sebeplerinin birden fazla müteselsil borçluya açılmış olan davada müteselsil borçlulardan biri tarafından ileri sürülmesi hâlinde, diğer müteselsil borçluların bundan yararlanıp yararlanamayacağı hususu tartışmalıdır. Burada itiraz ve def'ilerin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, itiraz dava dosyası üzerinden anlaşılıyorsa, ileri sürülmesi dahi hâkim tarafından re'sen dikkate alınır. Bu nedenle de ortak bir itirazın ileri sürülmesi hâlinde, diğer borçluların da söz konusu itirazdan doğrudan yararlanması gerektiği kabul edilmelidir³⁷.

Ortak def'ilerin durumu ise doktrinde tartışmalıdır. Bu konudaki ilk görüşe göre, müteselsil borçlulardan biri tarafından ileri sürülen ortak def'idan ileri sürmeyen müteselsil borçlunun da yararlanacağını kabul etmek mümkün değildir. Zira def'iler itirazın aksine hâkim tarafından re'sen dikkate alınmazlar. Ortak def'iler, ancak müteselsil borçlulardan birinin ileri sürmemesi hâlinde diğer müteselsil borçlulara da etki eder. Bu durumu bir örnek üzerinden açıklamak gerekirse, zamanaşımı def'inin ortak def'i niteliğinde olduğu bir durumda, müteselsil borçlulardan biri bu def'i ileri sürerse yalnızca kendisi yararlanır ve ifadan kurtulur. Ancak, aynı müteselsil borçlu söz konusu def'i ileri sürmemiş olsaydı, TBK m. 164/II uyarınca sorumlu olurdu ve rücu hakkını kaybederdi. Dolayısıyla diğer müteselsil borçlular da bu durumdan etkilenmiş olurdu³⁸.

Bu konuda bizim de katıldığımız diğer görüşe göre ise, ortak def'i ileri sürmeyen müteselsil borçlular TBK m. 166/II'nin bir gereği olarak yararlanmalıdırlar. Buna göre, söz konusu def'i borçtan kurtarıcı etki gösteriyorsa, durum ve borcun niteliği göz önünde bulundurulur ve bu ölçüde diğer borçlular da bundan yararlanır. Ancak, bu yararlanma def'i ileri süren müteselsil borçlunun iç ilişkideki payı oranında olur³⁹.

Ortak savunmanın gereği gibi yapılmasına rağmen, davanın aleyhe sonuçlanması mümkündür. Bu ihtimalde, gereği gibi savunmayı yapan müteselsil borçlu, rücu hakkını kaybetmez. Zira aksinin kabulü hâlinde ortak savunmada bulunma külfetini yerine getiren müteselsil borçlunun durumu herhangi bir dayanak olmadan kötüleştirilmiş olacaktır⁴⁰.

b. Kişisel itiraz ve def'iler

Kişisel itiraz ve def'iler, yalnızca ilgili borçlu tarafından ileri sürülebilen savunma sebepleridir. Söz konusu sebepler, ileri sürme hakkı sahibi müteselsil borçlu ile alacaklı arasındaki kişisel ilişki nedeniyle

³⁵ Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 166; Çilci, Müteselsil Sorumluluk, 67; Dağdelen, Teselsül, 102; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 182.

³⁶ Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2064; Kapancı, Müteselsil Sorumluluk, 987.

³⁷ Canyürek, Müteselsil Borçluluk, 63; Çilci, Müteselsil Sorumluluk, 70; Doğan, Müteselsil Sorumluluk, 117; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2064 vd.; Kapancı, Müteselsil Sorumluluk, 993; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 365; Tekinay vd., Borçlar Genel, 307 vd.

³⁸ Çilci, Müteselsil Sorumluluk, 69; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 384; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2065.

³⁹ Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 167 vd.; Canyürek, Müteselsil Borçluluk, 64; Tekinay vd., Borçlar Genel, 308 vd.; Tekinay, Teselsül, 168 vd.

⁴⁰ Oğuzman-Öz, c.2, N. 1379.

ortaya çıkar⁴¹. Müteselsil borçlulardan birinin takas beyanında bulunması ya da iradesinin sakatlığa uğramış olması gibi hususlar kişisel savunma sebeplerine örnek teşkil eder⁴².

Müteselsil borçluların alacaklıya karşı ileri sürebileceği itiraz ve def'iler, müteselsil borç ilişkisine ait olmak zorunda değildir. Başka borç ilişkisinden kaynaklansa dahi ileri sürülebilir. Söz gelimi, müteselsil borçlunun alacaklıyla arasında olan bir başka borç ilişkisinden kaynaklanan alacağını ileri sürerek takas beyanında bulunması mümkündür⁴³.

Kişisel savunma sebebinden yalnızca hak sahibi müteselsil borçlu yararlanır. Diğerlerine herhangi bir etkisi olmaz⁴⁴. Kişisel nitelikteki bir savunma sebebine tüm müteselsil borçlular sahip olsa dahi, bu sonuç değişmez⁴⁵. Ancak, bu husus borca katılmayla ile oluşan müteselsil borçlulukta farklılık arz eder. Zira borca katılmada geçerli olan kuruluştaki fer'ilik ilkesi kapsamında borca katılan kişi diğerine ait kişisel def'ileri ileri sürebilecektir⁴⁶.

Kişisel savunma sebeplerinin ileri sürülmesi külfeti yoktur. Kişisel savunma sebebine sahip müteselsil borçlu, söz konusu savunma sebebinin ileri sürmese dahi diğer şartların varlığı hâlinde rücu hakkını elde eder⁴⁷. Öte yandan, müteselsil borçlulardan biri bir kesin hükümsüzlük sebebinin ileri sürmezse, kişisel itiraz niteliğinde olduğundan bahisle, rücu hakkının olacağı söylenemez. Zira bu durumda borç olmayan şeyin ifası gerçekleştirilmiş olur. Bu durumda, TBK m. 78/I uyarınca, ifayı kendisini borçlu sanarak yerine getirdiğini ispat ederse, alacaklıdan sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca iadesini talep edebilir⁴⁸.

Kişisel savunma sebeplerinin ileri sürülmemesi hâlinde rücu hakkının etkilenmeyeceği hususu mutlak değildir. Kişisel savunma sebebinin ileri sürülmemesi TMK m. 2/II'de yer alan hakkın kötüye kullanılması niteliğinde ise, sorumluluğun oluşacağı kabul edilmelidir⁴⁹.

Kişisel bir savunma sebebinin daha sonra ortak bir savunma sebebine dönüşmesi mümkündür. Örneğin, kişisel savunma sebebi olan takasın ileri sürülmesiyle birlikte borç sona erer ve diğer müteselsil borçlular da bu sona ermeden yararlanırlar. İşte ileri sürülmeden sonra, takas beyanında bulunduğu hususu ortak savunma sebebi arz eder. Zira takas hakkının kullanılmasıyla birlikte, borç, tüm müteselsil borçlular için sona ermiştir⁵⁰. Yine, kesin hükümsüzlük hallerinin kural olarak kişisel savunma sebebi oluşturduğu ancak, TBK m. 27/II'de yer alan durum bilinseydi sözleşmenin hiç yapılmayacağı kriterinin varlığı hâlinde, ortak bir savunma sebebinin olacağı belirtilmektedir⁵¹. Kanatımızca, TBK m. 27/II uygulanamasa dahi kesin hükümsüzlük halleri ortak itiraz teşkil eder. Zira kısmi sona erme halinde

⁴¹ Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 169; Çetiner, Borçlar Genel, N. 1806; Guhl-Koller, Solidarschuld, N. 13; Güler, Müteselsil Sorumluluk, 54; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2067; Kapancı, Müteselsil Sorumluluk, 996; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 174; Krauskopf, ZK, Art. 145, N. 1; Mazan, Art. 145, N. 3; Merz, Obligationen Recht, 98; Müller, Art. 145, N. 2; Strub, Der Regress, 22; Weiss, Solidarität, 120; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu (Yargıtay), K. 2021/1506, (25 Kasım 2021): "Kişisel def'iler ise sadece bu def'ye sahip olan zarar vereni ilgilendirir ve tazminattan kurtulma veya indirim sadece onun lehinedir. Örneğin takas, ayırt etme gücünden yoksunluk, zamanaşımı, ibra, zarar görenin o sorumlu açısından teselsülünden vazgeçmesi veya zarar verenin kusurun diğer müteselsil sorumlularda olduğu kendisinin kusursuz olduğu savunması kişisel def'i niteliğindedir". (www.lexpera.com.tr)

⁴² Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 169; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 174; Mazan, Art. 145, N. 3; Müller Art. 145, N. 2; Weiss, Solidarität, 120.

⁴³ Güler, Müteselsil Sorumluluk, 54; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2067; Kapancı, Müteselsil Sorumluluk, 996; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 175.

⁴⁴ Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 169; Gautschi, Solidarschuld, N. 34; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2067; Kapancı, Müteselsil Sorumluluk, 997; Weiss, Solidarität, 121.

⁴⁵ Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 169; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2069; Krauskopf, ZK, Art. 145, N. 33; Stuber, Solidarität, N. 45.

⁴⁶ Sabah, Altay, *Borca Katılma (TBK m. 201)*, (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2023), 297 vd.; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2070.

⁴⁷ Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2069; Kapancı, Müteselsil Sorumluluk, 997; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 176; Kratz, Art. 145, N. 152; Krauskopf, "Art. 145", N. 4; Merz, Obligationen Recht, 98; Oğuzman-Öz, c.2, N. 1380; Weiss, Solidarität, 121.

⁴⁸ Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2069; Kapancı, Müteselsil Sorumluluk, 998.

⁴⁹ Kratz, Art. 145, N. 155.

⁵⁰ Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2060 vd.; Kapancı, Müteselsil Sorumluluk, 990.

⁵¹ Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2060 vd.

diğer müteselsil borçlular TBK m. 166/III'ün kıyasen uygulanması neticesinde iç ilişkideki pay oranında yararlanırlar ve kesin hükümsüzlük halleri niteliği gereği ilgili herkes tarafından ileri sürülebilirler.

Müteselsil sorumlulukta ortak ve kişisel savunma sebeplerinin ileri sürülmesine ilişkin düzenleme emredici değildir. Taraflar aralarında kişisel savunma sebeplerinin ileri sürülememesi vb. bir şekilde anlaşarak, bu düzenlemeden sapmaları mümkündür⁵².

II. Kanunda Belirtilen Sebeplerin Varlığı Nedeniyle Borcun Doğmadığına Yönelik İtirazlar

A. Genel olarak

Müteselsil borçluluğun varlığı halinde borcun hiç doğmadığına yönelik itirazlar ikiye ayrılır. Bunlardan ilki müteselsil borçluluğun konusunu oluşturan borcun doğmadığına yönelik itirazlardır. Diğer ise borcun doğduğu, ancak müteselsil borçluluğun doğmadığı yönündeki itirazlardır.

Müteselsil borçluluğun konusunu oluşturan borcun doğmadığına yönelik itirazlar, borcun kurucu unsurlarında ya da geçerlilik unsurlarında eksiklik olmasını veya haksız fiil ve sebepsiz zenginleşmede ise borcun doğum şartlarının gerçekleşmemesini kapsamına alır. Müteselsil borçlulardan yalnızca biri ya da birkaçı için borç doğmamışsa, söz konusu kişiler doğal olarak müteselsil borçlu sıfatını da elde edemeyeceklerdir. Dolayısıyla müteselsil borçluluğun konusunu oluşturan borcun doğmadığına yönelik itirazlar aynı zamanda müteselsil borçluluğun doğmadığı yönündeki itirazlar kapsamında yer alır.

Genel hükümlere göre müteselsil borçlu olacak olan bir kişinin anlaşma ya da kanuni bir düzenleme nedeniyle sorumluluğu hiç doğmamışsa, müteselsil borçluluğun engellenmesinden bahsedilir. Müteselsil borçluluğun hiç doğmamış olması hâlinde, söz konusu engellemeden yararlanan kişi dış ilişkide itiraz hakkına sahip olur. Zira engelleme hâlinde ilgili kişinin bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Müteselsil borçluluğun engellenmesi tam ya da kısmi olabilir⁵³.

Kanun, belirli durumlarda bir kişinin alacaklının borçlusu haline gelmemesine veya bir borç yükümlülüğü için genel kanuni şartların olmasına rağmen, tam olarak borçlu haline gelmemesine neden olan düzenlemeler içerebilir⁵⁴. Bu durumların ilkinde borcun tamamen doğmamasından, ikincisinde ise kısmen doğmamasından bahsedilir.

Kanuni imtiyazlar farklı şekillerde olabilir. Kuraldan sapma hâlinde, bir kişinin hiç yükümlü olmadığını veya yalnızca daha katı şartlar altında yükümlü olduğunu emreden düzenlemeler olabilir. Diğer yandan, kanuni düzenlemeyle sorumluluğun sınırlandırılması ya da azaltılması da ihtimal dâhilindedir. Bazı durumlarda ise, kanuni düzenlemelerin sorumluluğu ortadan kaldırıp kaldırmadıkları ya da sınırlandırıp sınırlandırmadıkları net değildir. Örneğin, TBK m. 114/I'de borçlunun her türlü kusurundan sorumlu olduğu, sorumluluk kapsamının işin özel niteliğine göre tespit edileceği ve özellikle işin borçluya yarar sağlamaması hâlinde sorumluluğun daha hafif olacağı belirtilmiştir. Bu düzenlemeye göre, sorumluluğun tamamen ortadan kalkması ya da azalması mümkündür. Ayrıca, duruma göre farklı imtiyaz etkisine neden olan düzenlemeler de vardır. TBK m. 400/II'deki *"Bu sorumluluğun belirlenmesinde; işin tehlikeli olup olmaması, uzmanlığı ve eğitimi gerektirip gerektirmemesi ile işçinin işveren tarafından bilinen veya bilinmesi gereken yetenek ve nitelikleri göz önünde tutulur."* düzenlemesi bu duruma örnek oluşturur⁵⁵.

Ayırt etme gücü bulunmayan kişinin verdiği zarar özel bir durum oluşturmaktadır. TBK m. 65 ile bağlantılı olarak, TMK m. 15 uyarınca fiil ehliyeti olmayan kişinin fiillerinin hukuki bir sonucu yoktur ve dolayısıyla bu kişi, kendisinin neden olduğu zararlardan sorumlu değildir. Bu kişiler kusurlu olmadıkları için, sorumluluğu tesis eden hüküm kusurlu davranışı öngörmediği sürece, sorumluluğun genel ön

⁵² Gautschi, Solidarschuld, N. 35; Kratz, Art, 145, N. 5.

⁵³ Kapancı, Birlikte Borçluluk, 173; Koller, OR, N. 75.112; Oğuzman-Öz, c. 2, N. 1372; Stuber, Solidarität, N. 311.

⁵⁴ Stuber, Solidarität, N. 369.

⁵⁵ Stuber, Solidarität, N. 370.

şartları zaten yerine getirilmemiştir. Başka sorumlular varsa, yine de burada kullanılan terminoloji anlamında engellenmiş bir teselsül durumu söz konusu değildir. Zira sorumluluğun doğması özel bir norm nedeniyle değil, sorumluluk için genel bir ön şartın yokluğu nedeniyle engellenmiştir. TBK m. 65 uyarınca hakkaniyete uygun sorumluluğa tabi olarak, tam ehliyetsiz kişi hiçbir zaman alacaklının borçlusu olmamıştır ve bu nedenle ne alacaklı ne de ifa eden borçlu tarafından sorumlu tutulamaz. Öte yandan alacaklı, ayırt etme gücünden yoksun bir kişi tarafından zarara uğratıldığı ve onu (tam olarak) dava edemediği için sorumlu tutulamaz. Bu nedenle, diğer haksız fiil faillerini tam olarak dava etmesine izin verilmelidir⁵⁶.

Alacaklının iki kişiyle müteselsilen borçlu olacakları bir sözleşme yapması ve bu kişilerden birinin fiil ehliyetine sahip olmaması durumunda da benzer sonuç ortaya çıkar. Alacaklı, müteselsilen borçlu olunan edimin tamamını, edimi yerine getirme ehliyetine sahip olan sözleşmeye taraf kişiden talep edebilir⁵⁷.

Birden fazla kişinin genel sorumluluk şartlarını yerine getirmesi, ancak bu kişilerden birinin sorumluluğunu ortadan kaldıran veya azaltan kanuni düzenlemelere başvurabilmesi hâlinde, öncelikle kanun tarafından imtiyaz tanınan kişinin teselsülün kısmen veya tamamen engellenmesine rağmen, imtiyaz normuna başvurup başvuramayacağı ve sonuç olarak alacaklı tarafından edimin tamamen talep edilip edilemeyeceği incelenmelidir. İmtiyazın onaylanması hâlinde, alacaklının diğer borçluları tam olarak dava edip edemeyeceği ve yasal olarak imtiyazlı kişinin ifa eden borçluya karşı rücu etmekle yükümlü olup olamayacağı veya ne ölçüde yükümlü olabileceği incelenmelidir⁵⁸.

Yukarıdaki soruları açıklığa kavuşturmak için, kanun koyucunun ilgili cevapları verip vermediğini görmek amacıyla imtiyaz tanıyan kanuni düzenlemeler incelenmelidir. Ancak, kanuni imtiyaz normları düzenli olarak iki kişilik ilişkileri varsaydığından ve diğer kişilerin de aynı menfaati yerine getirmek zorunda kalabileceğini hesaba katmadığından, bu normlar genellikle imtiyazlı statünün (engellenen) teselsüle ilişkin etkilerine bir cevap içermez⁵⁹.

İmtiyaz tanıyan hukuki düzenlemeler yalnızca lafızlarına göre yorumlanmalıdır⁶⁰. Aksine bir belirti yoksa, kanun koyucunun kesinlikle imtiyazlı kişiyi daha iyi bir konuma getirmeyi amaçladığı varsayılmalıdır⁶¹. Sırf başka borçlular var diye, kanunen imtiyazlı olan kişi imtiyazını kaybetmemelidir. Bu, imtiyazlı statünün hem dış hem de iç ilişkide etkili olduğu anlamına gelir. Sorumluluktan muafiyet durumunda, ne alacaklılar ne de diğer borçlular kanunen imtiyazlı olan kişiye başvuramaz ve sorumluluğun azaltılması durumunda, imtiyazlı borçluya karşı talepler imtiyazın dış ve iç ilişkisinde buna uygun olarak azaltılır. Bu, hiçbir zaman müteselsil borçlu sıfatını haiz olmayan bir kişiye karşı teselsül kapsamında rücu etmenin mümkün olmadığı kuralıyla tutarlıdır. Teorik olarak, teselsüle dayanmayan bir rücu mümkündür, ancak böyle bir rücuyu emreden bir imtiyaz normu görünmemektedir⁶².

Kanuni imtiyazlar, öncelikle imtiyazlı kişiyi alacaklının talebine karşı korumayı amaçlamaktadır. Alacaklı böylece iki kişilik ilişkide tazminat talebini kısmen ya da tamamen kaybeder. Ancak, kural olarak, imtiyaz düzenlemesinin amacı alacaklının tazminat almasını engellemek değildir. Alacaklı, imtiyazlı kişinin kanun tarafından korunuyor olmasından genellikle sorumlu olmadığından, imtiyazlı

⁵⁶ Stuber, Solidarität, N. 371.

⁵⁷ Ingeborg Schwenzer, *Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil* (Bern: Stämpfli Verlag, 2016), N. 88.44; Stuber, Solidarität, N. 372.

⁵⁸ Stuber, Solidarität, N. 373.

⁵⁹ Stuber, Solidarität, N. 374.

⁶⁰ Krauskopf, ZK, Art. 145, N. 65; Stuber, Solidarität, N. 375.

⁶¹ Beat Zirlick *Freizeichnung von der Deliktshaftung, Haftungsbeschränkung und -ausschluss im ausservertraglichen Bereich*, (Bern: Stämpfli, 2003), 334; Peter Jung, "Regressprobleme bei Privilegierung eines Solidarschuldners", *Mélanges en l'honneur de Pierre Tercier*. Genève, Ed., Peter Gauch / Franz Werro / Pascal Pichonnaz, (Zürich, 2008), 294; Krauskopf, ZK, Art. 145, N. 57; Stuber, Solidarität, N. 375.

⁶² Stuber, Solidarität, N. 375.

olmayan borçlular mevcutsa, prensip olarak onlardan tam tazminat alabilir. Zira imtiyazlı olmayan borçlular korunmaya muhtaç değildir ve alacaklıya ifadan sonra rücu edebileceği kişilerin varlığına güvenerek hareket etmeleri bu sonucu değiştirmez. Buna göre, imtiyaz kurallarının yorumlanması genellikle imtiyaz sahibi olmayan kişinin tamamen sorumlu olduğu ve kanunen imtiyaz sahibi olan kişiye hiç rücu edemeyeceği ya da çok az miktarda rücu edebileceği sonucunu doğuracaktır. Buna göre, bu kişi tek borçlu olarak sorumludur⁶³. Bu nedenle, müteselsil borcun kanun tarafından engellenmesi hâlinde, imtiyazlı kişi kendisini hem harici hem de dâhili taleplere karşı savunabileceğinden, itirazın ileri sürülmesiyle bireysel bir etkiyi ortaya çıkar⁶⁴.

Karmaşık durumlar, birden fazla kişinin genel sorumluluk gerekliliklerini yerine getirdiği, ancak içlerinden bir ya da birkaçının indirim gerekçelerine başvurabildiği durumlarda ortaya çıkar. Bu durumda, alacaklı, tam tutardan sorumlu olmayan bir ya da birkaç sorumlu kişiyle karşı karşıya kalır. Sorumluluktan muafiyet ve indirim için tipik kanuni gerekçeler aşağıda ele alınmaktadır⁶⁵.

B. Sorumluluktan muafiyet normu

Sorumluluktan muaf tutan etkiye sahip bir normun varlığı halinde, bu norm tarafından imtiyaz tanınan kişinin, genel sorumluluk gereklilikleri yerine getirilmesine rağmen, zarar gören kişiye ödeme yapmakla yükümlü olmaması sonucu doğar. Kanuni imtiyaz nedeniyle herhangi bir edim yükümlülüğü doğmaz ve kanuni imtiyaz sahibi kişi bu hususu bir itiraz sebebi olarak ileri sürebilir⁶⁶.

Örneğin, TBK m. 294/I'de bağışlayanın ağır kusuru olmadıkça, bağışlanana karşı bağışlamadan doğan zarardan sorumlu olmadığı belirtilmiştir. Dolayısıyla, ağır kusurla sebep olunmayan bir zararın ortaya çıkması hâlinde bu hükme dayanılarak sorumluluğun olmadığı savunması yapılabilecektir.

Kanundan doğan bir sorumluluk muafiyeti ile imtiyaz tanınan kişi zarar görene karşı sorumlu olmadığından, zarar gören tarafından sorumlu tutulamaz. Bununla birlikte, başka sorumlu kişiler varsa, alacaklının bunları tam olarak dava edip edemeyeceği incelenmelidir. Eğer bu soruya olumlu cevap verilirse, alacaklıya ödeme yapan kişinin kanunen muaf tutulan kişiden rücu talep edip edemeyeceği sorunu ele alınmalıdır⁶⁷.

Sözleşmeye dayalı sorumluluktan muafiyetten farklı olarak, müteselsil haksız fiil sorumlusunun yasal olarak sorumluluktan muaf tutulması, üçüncü tarafların zararına sözleşme anlamına gelmez. Zira sorumluluktan muafiyet sözleşmeye değil, kanuna dayanır⁶⁸.

İmtiyazlı kişi hiçbir zaman borçlu sıfatını elde etmediğinden, onunla herhangi bir borçlu arasında teselsül yoktur. Bu nedenle, ifayı gerçekleştiren bir borçlunun teselsüle dayalı olarak rücu talebinde bulunması mümkün değildir. Ancak, taraflar arasındaki özel bir anlaşmaya veya teselsül kapsamında olmayan başka bir hükme dayalı rücu taleplerinin ileri sürülmesi mümkündür⁶⁹.

Sonuç olarak, sorumluluktan yasal olarak muaf tutulmada, bu muaf tutulma ile imtiyazlı hale getirilen kişinin ne iç ilişkide ne de dış ilişkide sorumluluğu söz konusu olmaz. Bu durumda oluşan zararın tamamının imtiyazlı olmayan borçlu veya borçlular tarafından karşılanır⁷⁰.

⁶³ Zirlick Freizeichnung, 334; Jung, Solidarschuldners, 295; Stuber, Solidarität, N. 376.

⁶⁴ Stuber, Solidarität, N. 376.

⁶⁵ Stuber, Solidarität, N. 377.

⁶⁶ Stuber, Solidarität, N. 378.

⁶⁷ Dalcı Özdoğan, Müteselsil Sorumluluk, 129 vd.; Stuber, Solidarität, N. 380.

⁶⁸ Stuber, Solidarität, N. 381.

⁶⁹ Stuber, Solidarität, N. 382.

⁷⁰ Alfred Keller, *Haftpflicht im Privatrecht - Band II*, (Bern: Stämpfli, 1998) 178; Stuber, Solidarität, N. 383; Zirlick, Freizeichnung, 334.

C. Kişisel indirim sebepleri

İndirim sebepleri, borçlunun genel hukuk kurallarına göre sorumlu olacağı bir zarar için alacaklıya tam olarak değil, sadece kısmen tazminat ödemek zorunda kalması sonucunu doğuran hukuki normlardır. Dolayısıyla bu indirim nedenleri, haksız fiil failinin borçlu olduğu miktarı etkiler, ancak sorumluluğunu ortadan kaldırmaz⁷¹. Kusurun değerlendirilmesinin düzenlendiği TBK m. 51/I, zarar görenin rızasının ve sorumluluğunu gerektiren diğer hallerin düzenlendiği TBK m. 52/I ve tazminat yükümlüsünün hafif kusurlu olması hâlinde uygulanma ihtimali olan TBK m. 52 /II hükümleri kişisel indirime yönelik düzenlemelerdir.

Müteselsil sorumluluk hâlinde kişisel def'ilerin, yani kişisel indirim sebeplerinin ileri sürülüp sürülemediği hususu doktrinde tartışmalıdır. Bu konudaki ilk görüşe göre, kişisel indirim sebepleri ileri sürülemez. Zira kişisel indirim sebepleri dış ilişkiyi etkilemez. Yalnızca iç ilişkideki rücu miktarını belirler⁷². Ancak, zarar görenin kusuru, beklenmeyen hal gibi ortak indirim sebepleri hâkim tarafından dikkate alınır. Zira bu husus doğrudan tazminatın miktarını belirler⁷³.

Bir diğer görüşte ise, tespit, 818 sayılı BK dönemindeki tam ve eksik teselsül ayırımından yola çıkılarak yapılmaktaydı. Söz konusu ayırma göre, kişisel indirim sebepleri tam teselsülde ileri sürülemezken, eksik teselsülde ileri sürülebilmekteydi⁷⁴. Öğretide, konuya ilişkin olarak, 6098 sayılı TBK'da bu hususa ilişkin boşluk olduğu ve müşterek kusurlu olunması hariç, diğer durumlarda kişisel indirim sebeplerinin ileri sürülebileceğinin kabul edilmesi gerektiği yönünde görüş mevcuttur⁷⁵.

Bu konudaki son görüşe göre ise, kişisel indirim sebepleri ileri sürülebilmelidir. Zira bir kişi sırf başkalarıyla birlikte sorumlu diye kendi sorumluluğundan daha ağır bir tazminat bedeli talebini yerine getirmesi beklenemez. Bu nedenle de müteselsil sorumlunun kusurunun hafif olması gibi kişisel indirim sebepleri ileri sürülebilmeli ve tazminat da bu ölçüde olmalıdır⁷⁶. Yine bu görüşe göre, tazminatın tamamından sorumlu olunacağını kabulü, dogmatik bir nedene değil, daha ziyade zarar görenin korunmasına ilişkin hukuki-politik nedene dayanmaktadır. Böylece zarar görenin korunmasına, haksız fiil faillerinin haklarına göre öncelik tanınmaktadır. Ancak bu durumu haksız fiil hukukunun tazmin edici işleviyle bağdaştırmak zordur. Tazminat talebinin tamamı için müşterek ve müteselsil sorumluluk, tek bir haksız fiil failinin kendi katkısıyla zararın tamamına neden olamayacağını tespit edilebildiği veya zararın katılımcılardan birine atfedilebildiği durumlarda özellikle sakıncalıdır⁷⁷. Son olarak, kişisel indirim sebeplerinin ileri sürülebilmesinin sözleşmeden kaynaklı sorumluluğu kural olarak

⁷¹ Dalcı Özdoğan, Müteselsil Sorumluluk, 129; Stuber, Solidarität, N. 384.

⁷² Anton K. Schnyder, "Art. 50", Kommentar Zum Schweizerischen Privatrecht, Obligationenrecht I, Ed. Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Wolfgang Wiegand (Basel; Frankfurt am Main : Helbing und Lichtenhahn, 1996) N. 12; Ayşe Erol, *Türk Sorumluluk Hukukuna Göre Demiryolu İşletenin Sözleşme Dışı Sorumluluğu* (Ankara: Yetkin Yayıncılık, 2019), 189; Hannes Zehnder, Gedanken zur Mehrpersonenhaftung im Baurecht, *BR*, 3 (1998), 4; Başak Baysal, *Haksız Fiil Hukuku* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık), 2019, 615; Roland Brehm, Die Entstehung durch unerlaubte Handlungen, Art. 41-61 OR, Art. 50, Berner Kommentar, (Bern: Stämpfli 2021) N. 46; Çetiner, Borçlar Genel, N. 1130; Gautschi, Solidarschuld, N. 218; Doğan, Müteselsil Sorumluluk, 120; Oğuzman-Öz, c. 2, N. 852; Merz, Obligationen Recht, 99.

⁷³ Hazal, Tolu, "Yargıtay Kararları Işığında İş Kazası ve Meslek Hastalığından Doğan Rücu Davalarında Müteselsil Borçluluk", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/2018-1, (Haziran 2018), 538; Baysal, Haksız Fiil, 615; Brehm, Art. 50, N. 48.

⁷⁴ Gökhan, Antalya, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. V/1,2*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019), N. 2876; Haluk N., Nomer, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: Beta Basım Yayın), 2024, N. 126.6.

⁷⁵ Nomer, Borçlar Genel, N. 126.11.

⁷⁶ Yaşar Karayalçın, "İsviçre Hukukunda Müteselsil Sorumluluk Konusunda Tartışmalar ve Yasal Gelişmeler", *Ankara Barosu Dergisi* Yıl 65, 4 (Güz 2007), 111; Antalya, c. 2, N. 2877; Baysal, Haksız Fiil, 615; Eren, Borçlar Genel, N. 2548; Guhl-Koller, Solidarschuld, N. 14; Gümüş, Borçlar Genel, 586 vd.; Keller, Haftpflicht, 179; Kılıçoğlu, Sözleşme Dışı Sorumluluk, 441; Kırca, Müteselsil Sorumluluk, 38; Kratz, Art. 145, N. 108; Krauskopf, ZK, Art. 144, N. 208; Mazan, Art. 145, N. 2; Orhan Ersun Civan, "İş Kazası ve Meslek Hastalığından Doğan Rücu Davalarında Sosyal Güvenlik Kurumu Karşısında Sorumluluğun Kapsamı Ve Müteselsil Sorumluluk", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 64/4 (Aralık 2015), 1058; Karl, Oftinger- Emil W, Stark, *Schweizerisches Haftpflichtrecht, Allgemeiner Teil*, (Zürich: Stämpfli, 1995), N. 33; Weiss, Solidarität, 75.

⁷⁷ Alexandra Körner, Haftung der Solidarschuldner im Aussenverhältnis – immer Haftung aller für den gesamten Schadenersatz?, *HAVE*, 71, (2018), 73.

kapsamadığını belirten görüş de mevcuttur. Zira bu görüşe göre, sözleşmenin varlığı hâlinde teselsülün sonuçları zaten borçlular tarafından amaçlanmaktadır⁷⁸.

Sonuç olarak, kişisel indirim sebeplerinin ileri sürülebileceğinin kabul edilmesi ihtimalinde, müteselsil sorumluluğun üst miktarını, sorumluların kusur oranı belirleyecektir. Bu hususu bir örnek üzerinden açıklamamız gerekirse, 1000 ₺ tutarındaki bir zararda, (A)'nın kusurunun 1/10, (B)'nin kusurunun 2/10, (C)'nin kusurunun 7/10 olması ihtimalinde, (A)'nın müteselsilen sorumlu olduğu miktar 100 ₺, (B)'nin 200 ₺ olacaktır. (C) ise borcun tamamından sorumlu olacaktır⁷⁹.

Kanaatimizce, ilk görüşün uygulanması daha isabetlidir. İkinci görüş zaten, tam ve eksik teselsül ayırımına dayandığından, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu döneminde uygulanamaz. Zira kanunda bu ayırma son verilmiştir. Son görüş ise, müteselsil sorumluluğun yapısıyla bağdaşmamaktadır. Zira söz konusu görüşün kabulü hâlinde her bir sorumlunun müteselsilen sorumlu olduğu miktarın üst sınırını kendi kusuru oluşturacaktır. Bu durumda da kısmi bir borçluluktan bahsedilecektir. Ayrıca, müteselsil sorumluluğun getirilme amacı da bu sonucu destekler. Zira müteselsil sorumluluğun getirilme amacı zarar göreni korumaktır. Kişisel indirim nedeniyle müteselsilen sorumlu olunan miktarın sınırlanması ise, zarar vereni koruma amacı güder. Yine, kişisel indirim sebepleri ileri sürüldüğünde yukarıdaki örnek üzerinden gidersek, (C) borcun tamamından sorumlu olurken, diğerleri kusurları oranında sorumlu olmaktadır. Diğerlerine kusuru oranında bir sorumluluk yüklenirken, (C)'yi zararın tamamından sorumlu tutmanın ne kadar hakkaniyetli olacağı tartışmaya açıktır. Kişisel indirim sebeplerinin ileri sürülebileceğinin kabulü TBK m. 62/II'deki rücu düzenlemesini de anlamsız kılmaktadır. Zira kişisel indirim sebebi ileri sürüldüğünde sorumlu kişi iç ilişkideki payı kadar ödeme yapmaktadır. Bu durumda da rücu edilecek bir şey olmamaktadır. Son olarak, TBK tasarı metninden çıkarılan hüküm de görüşümüzü destekler niteliktedir. Tasarı metninde m. 60/II'de müteselsil sorumluların tek başına sorumlu olsalardı ödeyecek oldukları miktar, sorumlu oldukları tazminatın üst sınırını oluşturduğu düzenlemesi yer almaktaydı. Söz konusu hükmün çıkarılması, kanun koyucunun da bireysel indirim sebeplerinin ileri sürülemeyeceğini kabul ettiğini ortaya koymaktadır.

Yargıtay ise konuya talebe bağlılık ilkesi üzerinden yaklaşmaktadır⁸⁰. Söz konusu uygulamaya göre, zarar gören müteselsil sorumluluğun uygulanmasını istememişse, herkes iç ilişkideki payı oranında sorumlu olur. Bu durumun kabulü öncelikle TBK m. 60'a aykırılık teşkil eder. Zira söz konusu düzenlemede zarar gören aksini istemedikçe hâkimin en iyi giderim olanağı veren sorumluluk sebebine göre karar vereceği belirtilmiştir. Yine HMK m. 33'te yer alan "Hâkim, Türk hukukunu resen uygular." düzenlemesi de Yargıtay uygulamasıyla bağdaşmamaktadır⁸¹. Son olarak da, iç ilişkideki payların dış ilişkiye uygulanmasını gerektirecek bir hukuki sebep yoktur.

Müteselsil sorumlulukta tüm müteselsil borçluların kusurunun derecesi az olması hâlinde ya da nedensellik bağı hepsi için zayıfsa, bu hususlar ortak savunma sebebi teşkil eder. Zira bu durumlarda zarar miktarı tüm müteselsil sorumlular için eşit şekilde azalmaktadır⁸². Bu bağlamda, birlikte kusura yönelik savunma sebepleri de aynı şekilde değerlendirilecektir⁸³.

D. Kesin hükümsüzlük

TBK m. 27/I'de "Kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür." düzenlemesine yer verilmiştir. TBK m. 27/II ise "Sözleşmenin içerdiği hükümlerden bir kısmının hükümsüz olması, diğerlerinin geçerliliğini

⁷⁸ Kratz, Art, 145, N. 111.

⁷⁹ Antalya, c. 2, N. 2878.

⁸⁰ Yargıtay 4. Hukuk Dairesi (Yargıtay), K. 2012/4037, (13 Mart 2012) (www.kazanci.com.tr).

⁸¹ Antalya, c. 2, N. 2882.

⁸² Körner, Solidarschuldner, N. 364; Krauskopf, ZK, Art. 144, N. 161.

⁸³ Körner, Solidarschuldner, N. 365; Krauskopf, ZK, Art. 144, N. 161.

etkilemez. Ancak, bu hükümler olmaksızın sözleşmenin yapılmayacağı açıkça anlaşılırsa, sözleşmenin tamamı kesin olarak hükümsüz olur.” şeklindedir.

Kesin hükümsüzlük, kural olarak ex tunc etki doğurur. Yani işlem baştan itibaren geçersiz kabul edilir⁸⁴. Ancak, bu hukuki sonuç mutlak olarak uygulanmaz. İşlemin geriye dönük olarak geçersiz sayılması uygun ya da mümkün değilse, geçersizlik ileriye etkili olur. Bu durum genellikle ifasına başlanılmış olan sürekli nitelikteki hukuki ilişkiler için söz konusu olur⁸⁵.

Geriye etkili olarak geçersiz sözleşmenin tarafları, ne borçlu ne de alacaklı sıfatını haiz olurlar. Sözleşmenin tarafları arasında herhangi bir ifa yükümlülüğü bulunmadığından, geçersiz sözleşme nedeniyle müteselsil borçluluk doğmaz. Bu durum da iç ilişki sorununun gereksiz olduğunu ortaya koyar⁸⁶. Bu durumda, sözleşmenin geçersizliği ortak savunma niteliğini haiz olur⁸⁷.

Örneğin, (B) ve (C)’nin her biri alacaklı (A)’ya 10.000 ₺ borçludurlar. (B) ile yapılan sözleşme geriye etkili olarak geçersiz olması ihtimalinde, (B) hiçbir zaman borçlu olmamış olur. Dolayısıyla, (B), iç ilişkinin de tarafı olmayacağından kendisine müteselsil borçluluk kaynaklı rücu talebinde bulunulamaz⁸⁸. Kesin hükümsüzlüğün ileri sürülmesi def’i değil, itiraz niteliğindedir. Kesin hükümsüzlüğe rağmen borç ifa edilirse, istihkak ya da sebepsiz zenginleşme davasıyla ifa edilmiş edim geri istenebilir⁸⁹. Ancak, ifa hukuka ya da ahlaka aykırı bir sonucun gerçekleşmesi için yapılmışsa, TBK m. 81’de belirtildiği üzere edimin iadesi istenemez.

Sürekli borç ilişkisinin varlığı nedeniyle sözleşme ileriye etkili olarak geçersiz sayılırsa durum farklı olur. Bu durumda ileriye etkili olarak geçersizlikten yararlanan borçlunun hangi ifa yükümlülüklerinden sorumlu olması gerektiği kesin olarak belirlenmelidir. Müteselsil borçluluk, tüm sonuçlarıyla birlikte bu edim yükümlülükleri kapsamında var olabilir⁹⁰. Yine burada da ileriye etkili geçersizlik savunması ortak itiraz niteliğinde olur.

Örnek: (B), alacaklı (A)’ya sözleşme kapsamında 10.000 ₺ ödemeyi taahhüt etmiştir ve (C) bu tutarı kanunen borçludur. Alacaklı (A) ile (B) arasındaki sözleşme ileriye etkili olarak geçersiz ise, geçersizliğin etkisinden önce ortaya çıkan edim yükümlülükleri için (B) ve (C)’nin arasında teselsül vardır. Ancak, (C) ilgili hükümsüzlük zamanından sonra ortaya çıkan tüm edim yükümlülüklerinden tek başına sorumlu olmalıdır⁹¹.

Kesin hükümsüzlük sebebinin müteselsil borçlulardan birinin ya da tümünün kusuru sonucu oluşması müteselsil borçluluğun geçersiz olması sonucunu değiştirmez. Örneğin, sözleşmeye konu edimin ifasının müteselsil borçlulardan birinin kusuru sonucunda başlangıçta objektif imkânsız hale gelmesi durumunda sözleşmenin tamamı geçersiz olur. Ancak, bu durumda kusuruyla imkânsızlığa neden olan kişinin culpa in contrahendo uyarınca sorumluluğu doğar⁹².

⁸⁴ Peter Gauch vd., *Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Band II*, (Zürich: Schulthess 2008), N. 681; Mehmet Serkan Ergüne-Ali Suphi, Kurşun, “Kesin Hükümsüzlük”, *İstanbul Şerhi Türk Borçlar Kanunu*, c.1 (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2019) 473 Çetiner, Borçlar Genel, N. 432; Eren, Borçlar Genel, N. 1046; Gümüş, Borçlar Genel, 243; Stuber, Solidarität, N. 441; Tunçomağ, Borçlar Genel, 173.

⁸⁵ Çetiner, Borçlar Genel, N. 489; Gümüş, Borçlar Genel, 243; Stuber, Solidarität, N. 441; Tunçomağ, Borçlar Genel, 173 vd.

⁸⁶ Stuber, Solidarität, N. 442.

⁸⁷ Kratz, Art, 145, N. 115; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2061; Oğuzman-Öz, c.2, N. 1372.

⁸⁸ Stuber, Solidarität, N. 443.

⁸⁹ Eren, Borçlar Genel, N. 1047.

⁹⁰ Stuber, Solidarität, N. 444.

⁹¹ Stuber, Solidarität, N. 445.

⁹² M. Kemal Oğuzman-Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 1* (İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2024), N. 1462; Seçkin Topuz-Ferhat, Canbolat, “Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda İmkânsızlığın Düzenlenişi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 57/3, (Eylül 2008), 683 vd.; Gümüş, Borçlar Genel, 232; Nomer, Borçlar Genel, N. 56.2; Tekinay vd., Borçlar Genel, 903.

Kısmi geçersizlik durumunda, bundan etkilenen müteselsil borçlu, borç yükümlülüğünün yalnızca geçerli olarak mevcut olan kısmından sorumlu olmalıdır. İç ilişkide, müteselsil borçluların rücu miktarlarının müteselsilen borçlu olunan meblağlar üzerinden hesaplandığı dikkate alınmalıdır⁹³.

Örneğin, Alacaklı (A)'nın 10.000 ₺ alacağı vardır. (B), bu tutarı sözleşme kapsamında, (C) ise kanun kapsamında borçludur. Sözleşmenin kısmen geçersiz olması ihtimalinde, (B) borçlu olarak sadece geçerli kısımdan sorumludur. (B)'nin müteselsil borçluluğu ve iç ilişkide kendisine rücu edilebilecek kısım kendi sorumluluğu kapsamında belirlenir. Dolayısıyla, (C), (B)'nin sorumlu olduğu kısmı aşan miktardan tek başına sorumlu olur⁹⁴. Burada (B)'nin yapacağı kısmi geçersizlik nedeniyle borcun kısmen sona erdiğine yönelik savunması kişisel itiraz niteliğinde olur.

Kesin hükümsüzlük sebebi, müteselsil borçluların tamamı için söz konusu değilse, kısmi hükümsüzlüğün olduğu kabul edilerek hareket edilmelidir. Buna göre, TBK m. 27/II uyarınca, diğer müteselsil borçlular söz konusu geçersizliği bilmeleri hâlinde sözleşmeyi yapmayacakları açıkça anlaşılıyorsa, sözleşme tamamen geçersiz olur. Bu durumda da, geçersizlik ortak savunma sebebi teşkil eder⁹⁵. TBK m. 27/II uyarınca yapılacak olan savunma kişisel itiraz niteliğindedir.

Kesin hükümsüzlük sebebi müteselsil borçluların tamamı için söz konusu değilse ve TBK m. 27/II'nin uygulanması için gerekli şartlar mevcut değilse, yine kesin hükümsüzlüğün olduğu savunması ortak itiraz niteliğinde olur. Zira kesin hükümsüzlük ilgili herkes tarafından her zaman ileri sürülebilir.

Kesin hükümsüzlüğün istisnai bazı durumlarda ortadan kalkması mümkündür. Bu durumlardan biri de TMK m.2/II'de yer alan hakkın kötüye kullanılması yasağıdır. Örneğin, şekle aykırı bir sözleşmenin varlığında edimlerin karşılıklı olarak ifa edilmesi hâlinde, sözleşmenin geçerli sayılması ve dolayısıyla da müteselsil borçluluğun da oluştuğunun kabul edilmesi gerekir⁹⁶.

Aşağıda kesin hükümsüzlük yaptırımına tâbi olmakla birlikte kendi içerisinde bazı özellik arz eden durumlar ele alınacaktır.

1. Ehliyetsizlik

Fiil ehliyeti, kişinin kendi fiilleriyle hak sahibi olabilmesi ya da borç altına girebilmesi için gerekli olan ehliyettir⁹⁷. Fiil ehliyetinin hukuki işlem yapabilme ve hukuka aykırılıktan sorumlu olma olmak üzere iki boyutu vardır⁹⁸. Kişiler fiil ehliyeti yönünden tam ehliyetli, tam ehliyetsiz, sınırlı ehliyetli ve sınırlı ehliyetsiz olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Tam ehliyetliler kural olarak tüm hukuki işlemleri tek başlarına yapabilirler. Tam ehliyetsizlerin ise, kural olarak yaptıkları işlemler kesin hükümsüzlük yaptırımına tabidir. Sınırlı ehliyetsizler, kural olarak, kendilerini borç altına sokan işlemleri tek başlarına yapamazlar. Sınırlı ehliyetlilerin ise belirli işlemleri yapmaları yasal danışmanlarının onayına tabidir. Sınırlı ehliyetli ya da ehliyetsizlerin yaptığı işlemler, onay verilinceye kadar askıda hükümsüzdür⁹⁹.

Müteselsil borçluların tamamının ayırt etme gücünden yoksun olması hâlinde, işlem hepsi için kesin hükümsüzlük yaptırımına tabi olur. Öte yandan, müteselsil borçlulardan yalnızca birinin ehliyetsiz olması hâlinde, diğerlerinin bundan etkilenip etkilenmeyeceği hususu doktrinde tartışmalıdır. Bu konudaki ilk görüşe göre, kişinin ehliyet durumuna göre ayırım yapılmalıdır. Buna göre, müteselsil borçlulardan biri tam ehliyetsiz ise, diğer müteselsil borçlular bu durumdan etkilenmez. Dolayısıyla

⁹³ Stuber, Solidarität, N. 446.

⁹⁴ Stuber, Solidarität, N. 447.

⁹⁵ Hatemi-Gökyayla, § 36, N. 22; Oğuzman-Öz, c. 2, N. 1373; Tekinay vd., Borçlar Genel, 313.

⁹⁶ Stuber, Solidarität, N. 448.

⁹⁷ Mustafa, Dural-Tufan, Ögüz, *Türk Özel Hukuku, c. II, Kişiler Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2023), N. 222 vd.; Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 192; Tunçomağ, Borçlar Genel, 147; Von Tuhr, Borçlar Hukuku, 216.

⁹⁸ Dural-Ögüz, Kişiler Hukuku, N. 237; Tunçomağ, Borçlar Genel, 147.

⁹⁹ Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 192; Dural-Ögüz, Kişiler Hukuku, N. 332 vd.; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 280 vd.; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2160; Tunçomağ, Borçlar Genel, 148 vd.

bireysel etkinin varlığından söz edilir. Müteselsil borçlulardan birinin sınırlı ehliyetsiz olması hâlinde ise, alacaklının durumu bilip bilmemesine göre değerlendirme yapılır. Öncelikle, kural olarak bilip bilmemeden bağımsız olarak müteselsil borçlulardan birinin sınırlı ehliyetsiz olması diğer müteselsil borçluları etkilemez. Diğer müteselsil borçlular borcun tamamından sorumlu olmaya devam ederler. Ancak, bu görüşte alacaklının durumu bilmesi hâlinde, dürüstlük kuralı gereğince, diğer müteselsil borçluların borcun sınırlı ehliyetsiz kişinin iç ilişkideki payı kadarlık kısmından kurtulacakları savunulmaktadır¹⁰⁰. Dolayısıyla bu durumda sınırlı genel etkinin varlığı kabul edilir.

Bizim de katıldığımız aksi görüşe göre ise, yukarıdaki görüşte yapılan tam ve sınırlı ehliyetsiz ayrımının dayanağı yoktur. Zira kanun koyucu tam ehliyetsiz kişinin işlemleri ile sınırlı ehliyetsiz kişinin onaylanmayan işlemleri arasında ayırım yapmamıştır. Ehliyet durumunun etkisi tespit edilirken, TBK m. 27 göz önünde bulundurulmalıdır. Buna göre, müteselsil borçlulardan birinin ehliyetsizliği yalnızca kendisinin borcunu geçersiz kılar. Dolayısıyla, kısmi hükümsüzlüğün varlığından bahsedilir. Ancak, TBK m. 27/II'de belirtildiği üzere sözleşmelerin bir kısmının hükümsüzlüğü kural olarak diğer kısımlarının geçersizliğini etkilemez. Ancak, ilgili hükümler olmasaydı sözleşmenin yapılmayacağı açıkça anlaşılıyorsa, sözleşme tamamen geçersiz olur. Ehliyetsizlik durumu da bu kapsamda ele alınmalıdır. Eğer müteselsil borçlulardan birinin ehliyetsiz olduğu bilinseydi, sözleşmenin yapılmayacağı açıkça anlaşılıyorsa, ehliyetsizlik nedeniyle müteselsil borçluların tamamı için borç geçersiz sayılmalıdır¹⁰¹. Yani, tam genel etkinin olduğu kabul edilmelidir.

Bu konudaki son görüşe göre ise, müteselsil borçlulardan birinin ehliyetsizliği kişinin ehliyetsizlik türü ne olursa olsun kişisel itiraz niteliğindedir. Dolayısıyla, ehliyetsizlik sadece ilgili müteselsil borçluyu etkiler. Bu durumda, TBK m. 27/II'nin uygulanmasıyla farklı bir sonuç çıkarılması da mümkün değildir. Zira müteselsil borçlulukta her bir borç bağımsızdır ve kanun koyucu, alacaklı lehine düzenleme yapma amacı taşımaktadır¹⁰².

Haksız fiilin varlığı hâlinde müteselsil sorumlulukta ehliyetsizliğin ileri sürülmesi her zaman mümkün olmayabilir. Örneğin, tam ehliyetsiz kişinin TBK m. 65 uyarınca hakkaniyet sorumluluğunun bulunmasında durum böyledir¹⁰³.

Ehliyetsiz olan tarafın alacaklı olması da mümkündür. Bu durumda her bir müteselsil borçlu alacaklının ehliyetsizliğini itiraz olarak ileri sürebilir. Müteselsil sorumluluğun varlığı hâlinde ise, zarar görenin ehliyetsizliği ileri sürülemez. Zira müteselsil sorumluluğun varlığı hâlinde zarar göreni koruma amacı vardır¹⁰⁴.

Alacaklının ehliyetsiz olması hâlinde, her bir müteselsil borçlu ilgili geçersizliği ileri sürebilir. Bu nedenle ortak itiraz sebebinin varlığı kabul edilir¹⁰⁵.

2. Muvazaa

İrade ile beyan arasında bilinçli olarak meydana getirilen uygunsuzluk hali olan muvazaa, tarafların üçüncü kişileri aldatma amacıyla görünüşte bir işlem yapmaları ve söz konusu işlemin kendi aralarında

¹⁰⁰ Nouhad Sbail, *La solidarite entre les debiteurs en droit suisse et Français* (Geneve: Impr. Genevoise, 1950) 131 vd.

¹⁰¹ Von Tuhr-Escher, *Obligationenrecht*, 295; Akıntürk, *Müteselsil Borçluluk*, 194; Canyürek, *Müteselsil Borçluluk*, 44 vd.; Hatemi-Gökyayla, § 36, N. 22; Dağdelen, *Teselsül*, 114; Kapancı, *Birlikte Borçluluk*, 252; Kapancı, *Müteselsil Borçluluk*, 2161; Kratz, Art, 145, N. 32; Ayşenur Şahin Caner, *Türk Borçlar Kanununda Müteselsil Borçluluk* (İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2017), 251; Tekinay vd., *Borçlar Genel*, 313.

¹⁰² Arat, *Müteselsil Borç*, 344.

¹⁰³ Arat, *Müteselsil Borç*, 344 vd.

¹⁰⁴ Arat, *Müteselsil Borç*, 345.

¹⁰⁵ Kapancı, *Birlikte Borçluluk*, 171; Kratz, Art, 145, N. 116.

hüküm doğurmayacağı ya da başka bir işlemin hüküm ve sonuçlarını doğuracağı yönünde anlaşmalarıdır¹⁰⁶.

Muvazaa, mutlak ve nisbi olmak üzere ikiye ayrılır. Mutlak muvazaada, taraflar gerçekte hiç yapmayı istemedikleri bir işlemi yaparlarken, nisbi muvazaada yapmak istedikleri asıl işlemi gizleyerek, görünürdeki bir işlem için iradelerini açıklamaktadırlar¹⁰⁷. Muvazaalı işlemlerin yaptırımı kesin hükümsüzlüktür¹⁰⁸. Muvazaanın ileri sürülmesi bir def'i olmayıp, itiraz niteliğindedir¹⁰⁹.

Müteselsil borçluluğun varlığı hâlinde muvazaanın borç ilişkisine etkisinin ne olacağı muvazaanın niteliğine göre ele alınmalıdır. Mutlak muvazaanın varlığı hâlinde de muvazaalı irade beyanının müteselsil borçluların tamamı ya da birkaçı tarafından yapılmış olmasına göre ayırım yapılmalıdır. Müteselsil borçluların tamamının mutlak muvazaalı işlem yönünde iradesi mevcutsa, muvazaanın ileri sürülmesi ortak itiraz niteliğini haiz olur. Müteselsil borçlulardan birinin ileri sürüp yazılı delille ispatlaması hâlinde borç, her bir müteselsil borçlu için sona erer. Mutlak muvazaaya yönelik bir diğer ihtimal, müteselsil borçlulardan yalnızca birinin ya da birkaçının iradesinin muvazaalı olmasıdır. Bu durumda hem iradesi muvazaalı olan müteselsil borçlu hem de diğer müteselsil borçlu işlemin muvazaalı olduğunu ileri sürebilir. Ancak, muvazaalı işlemin tarafı olan müteselsil borçlunun iddiasını yazılı delille ispatlaması gerekirken, diğer müteselsil borçlu muvazaalı işlem bakımından üçüncü kişi olduğundan, iddiasını her türlü delille ispatlayabilir. İşlemin muvazaalı olduğunun ispatlanması üzerine, muvazaalı işlem tarafı olan müteselsil borçlunun borcu kesin hükümsüzlük nedeniyle sona erer. Diğer müteselsil borçlunun borcu ise, TBK m. 166/III'ün kıyasen uygulanması sonucunda, borcu sona eren müteselsil borçlunun iç ilişkideki payı oranında sona erer. Ancak, diğer müteselsil borçlunun, muvazaalı işlemin olduğunu bilseydi sözleşmeyi yapmayacağı açıkça anlaşılıyorsa, TBK m. 27/II uyarınca borç tamamen kesin hükümsüz olur.

Nisbi muvazaanın söz konusu olduğu bir durumda, aynı zamanda müteselsil borçluluk varsa, yine muvazaalı irade beyanlarının müteselsil borçluların tamamına ait olup olmamasına göre ayırım yapılır. Müteselsil borçluların tamamının iradesi muvazaalı olarak ortaya çıkmışsa, görünürdeki işlem kesin hükümsüz olur. Ancak, görünürdeki işlemin hükümsüzlüğü, gizli işlemin de hükümsüz olmasını gerektirmez. Geçerlilik şartlarının varlığı hâlinde gizli işlem geçerli olur. İşlemin muvazaalı olduğunu ispatlamak isteyen müteselsil borçlu, ortaya yazılı delil koymak zorundadır. İşlemin muvazaalı olduğunun ileri sürülmesi ortak itiraz niteliğindedir. Müteselsil borçluların bir ya da birkaçının iradesinin muvazaalı olması hâlinde ise, işlem tarafı müteselsil borçlu muvazaa iddiasını yazılı delille ispatlamak zorundayken, diğer müteselsil borçlular her türlü delille ispatlayabilirler. İspat üzerine görünürdeki işlem geçersiz olur. Asıl işlem ise, gerekli şartları taşıması hâlinde geçerli olur. Diğer müteselsil borçluların işlemi ise, gerçek iradelerini yansıttığından zaten geçerlidir. Ancak, mutlak muvazaada bahsettiğimiz üzere, burada da, TBK m. 27/II'nin şartlarının varlığı ileri sürülerek, diğer müteselsil borçluların yaptığı işlemin de geçersiz olduğu savunulabilir. Diğer müteselsil borçluların muvazaalı işlemin görünürdeki işlemin geçersizliğinden ne şekilde etkileneceği gizli işlemin geçerliliğine göre tespit edilir.

¹⁰⁶ Benzer tanımlar için bkz.: Gökhan, Antalya, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, C. V/1,1, 2. Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2019, N. 1456; Çetiner, *Borçlar Genel*, N. 301; Dural-Sarı, *Temel Kavramlar*, N. 1151i; Eren, *Borçlar Genel*, N. 1086; Oğuzman/Öz, c. 1, N. 411; Nomer, *Borçlar Genel*, N. 69; Tunçomağ, *Borçlar Genel*, 201.

¹⁰⁷ Antalya, c. 1, N. 1473 vd.; Çetiner, *Borçlar Genel*, N. 302 vd.; Dural-Sarı, *Temel Kavramlar*, N. 1151i; Eren, *Borçlar Genel*, N. 1096 vd.; Oğuzman-Öz, c. 1, N. 412; Tunçomağ, *Borçlar Genel*, 298 vd.

¹⁰⁸ Muvazaalı işlemin yokluk yaptırımına tabi olması gerektiği yönündeki görüş için bkz: Eren, *Borçlar Genel*, N. 1107.

¹⁰⁹ Eren, *Borçlar Genel*, N. 1105.

E. Yokluk

Bir hukuki işlemin kurucu unsurlarında eksiklik olması hâlinde, o işlem yokluk yaptırımına tabi olur¹¹⁰. Yokluk, ilgili herkes tarafından her zaman sürülebilir. Hukuki işlemin yokluğu itiraz niteliğindedir. Taraflarca ileri sürülmesi dahi hâkim tarafından re'sen dikkate alınır¹¹¹.

Yokluk müteselsil borçluların tamamı için mevcutsa, hepsi için müteselsil borç doğmamış olur. Bu durumda bir iç ilişkinin varlığı da söz konusu olmaz. Yokluğun ileri sürülmesi ortak itiraz niteliğinde olur.

Yokluk sebebi müteselsil borçlulardan yalnızca biri ya da birkaçı için mevcutsa, yalnızca ilgili kişi için müteselsil borçluluk sıfatı oluşmaz. Diğer kişiler için ise, yokluk söz konusu olmadığından müteselsil borçlu sıfatını elde ederler. Burada kesin hükümsüzlükten farklı olarak TBK m. 27/II'nin uygulanma şartlarının varlığı ileri sürülerek, diğer müteselsil borçlulara da etki etmesi gerektiği belirtilemez. Müteselsil borçlulardan yalnızca biri için yokluk sebebinin olması halinde de yokluğun ileri sürülmesi ortak itiraz niteliğinde olur. Zira yokluk ilgili herkes tarafından ileri sürülebilir.

F. İrade sakatlıkları

İrade sakatlığı, iradenin oluşumu ya da beyanı aşamasındaki bozukluktur¹¹². Bunun hangi sebeplerle olabileceği TBK m. 30 ve devamındaki maddelerde yanılma, aldatma ve korkutma olarak belirtilmiştir.

İrade sakatlığının varlığı hâlinde işlem iptal edilebilir olacaktır. İptal beyanıyla bozucu yenilik doğuran hak kullanılmış olur. Zira bu durumda işlem, tek taraflı beyanla geçersiz olmaktadır¹¹³. İptal beyanıyla geniş anlamda borç sona erdirilir¹¹⁴.

İptal edilebilirlik yaptırımı konusunda doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Bu konudaki ilk görüş olan geçersizlik teorisine göre, iptal edilebilirliğin varlığı hâlinde işlem baştan itibaren geçersizdir. İşleme icazet verilmesi ya da TBK m. 39/I'de belirtilen bir yıllık süre içerisinde iptal beyanında bulunulmaması hâlinde işlem baştan itibaren geçerli hale gelir¹¹⁵. Diğer görüş olan iptal teorisine göre ise, işlem başlangıçta geçerli olarak kurulur. Ancak, iptal beyanının kullanılması üzerine işlem başlangıçtan itibaren geçersiz olarak kabul edilir¹¹⁶. Bu konudaki son görüş ise, bölünmüş geçersizlik teorisidir. Bu teoriye göre, işlem irade sakatlığı olan taraf için baştan itibaren geçersizdir. Diğer taraf için ise, baştan itibaren geçerli bir işlem vardır. Tıpkı geçersizlik teorisinde olduğu gibi, iradesi sakatlanan kişi tarafından işleme icazet verilmesi ya da TBK m. 39/I'de belirtilen bir yıllık süre içerisinde iptal beyanında bulunulmaması hâlinde işlem baştan itibaren geçerli hale gelir¹¹⁷.

Müteselsil borçluluğun varlığı hâlinde her bir müteselsil borçlunun iradesinin sakatlanmış olması mümkündür. Bu ihtimalde, ortak irade beyanıyla geniş anlamda borç ilişkisini baştan itibaren geçersiz

¹¹⁰ Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2061; Oğuzman-Barlas, Medeni Hukuk, N. 742.

¹¹¹ Oğuzman-Barlas, Medeni Hukuk, N. 742.

¹¹² Emre Köroğlu, *Türk Borçlar Hukukunda İrade Bozukluğu Hallerinden Korkutma*, Kayseri: On İki Levha Yayıncılık, 2020, 27; Zekeriya, Kurşat, İrade Bozuklukları, *İstanbul Şerhi Türk Borçlar Kanunu, c. 1*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2019, s. 535; Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 190; Canyürek, Müteselsil Borçluluk, 65; Çetiner, Borçlar Genel, N. 519; Dağdelen, Teselsül, 114; Eren, Borçlar Genel, N. 1154; Oğuzman, c.1, N. 297; Şahin Caner, Müteselsil Borçluluk, 227; Tunçomağ, Borçlar Genel, 331.

¹¹³ Eren, Borçlar Genel, N. 1068; Gümüş, Borçlar Genel, 344; Erhan, Kanişlı, İsviçre Türk Borçlar Hukukuna Göre Sözleşmenin Kurulmasında Yanılma, On İki Levha Yayıncılık, Ankara, 2018, 534; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2154; Kurşat, İrade Bozuklukları, 585; Oğuzman-Öz, c.2, N. 381.

¹¹⁴ Kapancı, Birlikte Borçluluk, 277; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2155.

¹¹⁵ Doktrinde bu teori şu yazarlar tarafından benimsenmektedir: Claire, Huguenin, *Obligationenrecht Allgemeiner Teil* (Zürich: Schulthess), 2012, N. 576; Gauch vd., *Obligationenrecht*, N. 890 vd.; Oğuzman-Barlas, Medeni Hukuk, N. 764; Nomer, Borçlar Genel, N. 58; Tunçomağ, Borçlar Genel, 369 vd.

¹¹⁶ Doktrinde bu görüş şu yazarlar tarafından benimsenmektedir: Bruno Von Büren, *Schweizerisches Obligationenrecht, Band I, Allgemeiner Teil* (Zürich: Schulthess, 1964), 224; Kanişlı, Yanılma, 533; Vedat Buz, "İrade Sakatlığı ile Malûl Bir Satım Sözleşmesinde Alıcının Ayıba Karşı Tekeffül Hükümlerine Başvurmasının Satım Sözleşmesine İcazet Verme Anlamına Gelip Gelmeyeceği Sorunu", *Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan*, Ankara 2006, 308; Eren, Borçlar Genel, N. 1067, 1257; Gümüş, Borçlar Genel, 346; Kılıçoğlu, Borçlar Genel, 267; Köroğlu, Korkutma, 172 vd..

¹¹⁷ Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 191; Oğuzman-Öz, c.2, N. 379.

kılabilirler. Öte yandan, tümünün iradesi sakatlanmış olmasına rağmen, içlerinden biri sözleşmeyi iptal etmek istiyorsa ne olacağı tartışmalıdır. Bu konudaki ilk görüşe göre, TBK m. 27/II kıyasen uygulanmalıdır. Söz konusu düzenlemeye göre, sözleşmenin içerdiği hükümlerden bir kısmının geçersiz olması diğerlerinin geçerliliğini kural olarak etkilemez. Ancak, ilgili hükümlerin eksikliği hâlinde sözleşmenin yapılmayacağı açıkça belliyse geçersizlik sözleşmenin tamamına sirayet eder. Buna göre, müteselsil borçlulardan birinin iptal hakkını kullanması halinde borç diğer müteselsil borçlular için tam olarak geçerli olmaya devam eder. Dolayısıyla, iptal hakkının kullanılması bireysel etki gösterir. Ancak, diğer müteselsil borçluların söz konusu müteselsil borçlunun irade sakatlığını ileri sürerek iptal beyanında bulunması halinde sözleşmeyle bağlı kalmak istemeyecekleri açıkça anlaşılıyorsa sözleşmenin tamamı geçersiz olur¹¹⁸. Bu görüşte, madde geniş olarak yorumlanmakta ve tarafların da sözleşmenin içeriğini oluşturduğu kabul edilmektedir¹¹⁹. Kanaatimizce, bu görüşe katılmak mümkün değildir. Zira müteselsil borçluların her birinin iptal beyanında bulunma hakkı zaten vardır. Müteselsil borçlulardan birinin iptal beyanında bulunması üzerine diğer müteselsil borçlular da iptal beyanında bulunabilir ya da sözleşmeyle bağlı kalmaya devam edebilir. TBK m.27/II'nin uygulanması alacaklı açısından gündeme gelebilir. Müteselsil borçlulardan birinin iptal hakkını kullanması üzerine alacaklının durumu bilseydi sözleşmeyi yapmayacağı açıkça anlaşılıyorsa sözleşmenin kesin hükümsüz olabilir.

Bu konudaki diğer görüş ise, diğer müteselsil borçluların durumu bilip bilmemelerine göre ayırım yapmaktadır. Diğer müteselsil borçlular durumu biliyorlarsa, borçluların sorumlulukları devam eder. Öte yandan, diğer müteselsil borçlular durumu bilmiyorlarsa, TBK m. 166/III kıyasen uygulanır. Dolayısıyla, sınırlı genel etkinin varlığı kabul edilir ve iptal hakkını kullanan kişinin iç ilişkideki payı kadarlık kısmı oluşturan borç, diğer müteselsil için sona erer¹²⁰. Bu görüş de, alacaklının hukuki işlem iradesiyle oluşturduğu bir durum olmaması sebebiyle TBK m. 166/III'ün kıyasen uygulanamayacağı belirtilerek eleştirilmektedir. Ayrıca, ortada hukuki işlem nedeniyle ortaya çıkan borcun sona ermesinin değil, hukuki işlemin geçersizliğinin olmasının da kıyasen uygulamayı engellediği belirtilmektedir¹²¹. Yine kıyasen uygulamanın iptal hakkının hukuki sonuçlarıyla ve iç ilişkinin alacaklıya yansımayacağı ilkesine örtüşmeyeceği savunulmuştur¹²².

Kanaatimizce, müteselsil borçluların tamamının iradesinin sakatlığa uğramış olmasına rağmen içlerinden yalnızca birinin ya da birkaçının iptal hakkını kullanması halinde TBK m. 166/III kıyasen uygulanmalıdır. Buna göre, diğer müteselsil borçlular iptal hakkını kullanan müteselsil borçlunun iç ilişkideki payı kadarlık borçtan kurtulmalıdırlar. Bu sonucun elde edilmesinde diğer müteselsil borçluların durumu bilmelerinin ya da bilmelerinin önemi yoktur. Zira irade sakatlıklarına ilişkin olarak kanunda yapılan bilme ya da bilmemeye göre yapılan ayrımlar işlemin karşı tarafı içindir.

Diğer müteselsil borçlular ise, sözleşmenin karşı tarafı olmadığından onlar açısından bilme ya da bilmemeye yönelik ayırım yapılmasını öngören bir düzenleme yoktur. TBK m. 166/III'ün uygulanması nedeniyle oluşacak olan zarara TBK m. 30 vd. hükümleri uyarınca yapılacak tespit sonucunda alacaklının ya da iptal hakkını kullanan müteselsil borçlunun katlanması gerekecektir.

Müteselsil borçlulardan yalnızca birinin iradesinin sakatlığa uğramış olması da mümkündür. İptal beyanı, kişisel itiraz niteliğindedir. Bu durumda ilgili müteselsil borçlu iptal beyanında bulunarak sözleşmeyi kendi adına geçersiz kılabilir¹²³. İrade sakatlığı, yokluk ve kesin hükümsüzlükteki gibi ilgili

¹¹⁸ Oğuzman-Öz, c.2, N. 1374; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 278; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2156; Von Tuhr, Borçlar Hukuku, 795.

¹¹⁹ Kapancı, Birlikte Borçluluk, 278; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2156.

¹²⁰ Sbai, La solidarite, 133-134; Tekinay, Teselsül, 72; Tekinay vd., Borçlar Genel, 310.

¹²¹ Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2157.

¹²² Oğuzman-Öz, c.2, 478.

¹²³ Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 191; Canyürek, Müteselsil Borçluluk, 67; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 278.

herkes tarafından ileri sürülemez. Bizzat iradesi sakatlanan kişinin ileri sürülmesi gerekir. Dolayısıyla da irade sakatlığı halinde ortak itiraz sebebinin varlığından bahsedilemez.

Müteselsil borçlunun iradesinin sakatlanmış olduğu yönündeki beyanı, diğer müteselsil borçluların durumunu ağırlaştırma olarak nitelenemez. Zira TBK m. 165'te düzenlenmiş olan diğer müteselsil borçluların durumunu ağırlaştırmama yükümlülüğü, müteselsil borç ilişkisi kurulduktan sonrasını kapsar. Burada iptal beyanı müteselsil borçluluk kurulduktan sonra ileri sürülmekle birlikte, bu beyanda bulunma hakkı sözleşme kurulurken mevcuttur¹²⁴.

İptal beyanının etkisi konusunda yukarıda bahsetmiş olduğumuz iki görüş burada da mevcuttur. Buna göre, ilk görüş uyarınca TBK m. 27/II uygulanmalı ve diğerleri için geçerli sayılmalıdır. Yalnız burada tüm müteselsil borçluların iptal hakkına sahip olması ve yalnızca birinin iptal hakkını kullanması ihtimalinden farklı olarak, iptal hakkını kullanmayan müteselsil borçlular açısından bir belirlilik yoktur. Zira irade sakatlığı yalnızca bir müteselsil borçlu için söz konusudur. Bu bağlamda, diğer müteselsil borçluların bu durumu bilmeleri hâlinde sözleşmeyi yapmayacakları açıkça belliyse, sözleşmenin geçersizliği işlemin tamamına sirayet eder¹²⁵.

Bu konudaki ikinci görüş ise, diğer müteselsil borçluların durumu bilip bilmemelerine göre ayırım yapmaktadır. Diğer müteselsil borçlular durumu biliyorlarsa, borçluların sorumlulukları devam eder. Öte yandan, diğer müteselsil borçlular durumu bilmiyorlarsa, TBK m. 166/III kıyasen uygulanır. Dolayısıyla, sınırlı genel etkinin varlığı kabul edilir ve iptal hakkını kullanan kişinin iç ilişkideki payı kadarlık kısmı oluşturan borç, diğer müteselsil için sona erer. Bu durumda iptal beyanı her ne kadar diğer müteselsil borçlular lehine de sonuç doğuracak olsa da diğer müteselsil borçlular iradesi sakatlanmış olan kişiyi iptal beyanında bulunmaya zorlayamaz. Ancak, alacaklı, ifa talebini ilk olarak iradesi sakatlanmamış olan müteselsil borçluya yöneltmişse, yetkisiz temsilin varlığı hâlinde mehil verilip onamanın yapılıp yapılmayacağının bildirilmesinin istenebileceğini belirten TBK m. 46/II kıyasen uygulanmalıdır. Bu süre içerisinde iradesi sakatlanmış olan borçlu susarsa, yine TBK m. 46/II kıyasen uygulanmalı ve susma ilgili borçlu lehine yorumlanmalıdır¹²⁶.

Bu konudaki son görüşe göre ise, irade sakatlığının türüne göre ayırım yapılmalıdır. Eğer irade sakatlığının kaynağı yanılma ise, iptal hakkının kullanılması hâlinde geçersizlik yalnızca iptal hakkını kullanan kişi için söz konusu olur. Öte yandan, irade sakatlığı aldatma ya da korkutma kaynaklı ise, diğer müteselsil borçluların durumu bilip bilmemelerine göre ayırım yapılmalıdır. Buna göre, durumu bilmeleri ya da bilmelerinin gerekmesi hâlinde geçersizlikten etkilenmediklerinin, bilmemeleri hâlinde ise, TBK m. 166/III'ün kıyasen uygulanarak, iptal hakkını kullanan kişinin iç ilişkideki payı oranında borçtan kurtulduklarının kabul edilmesi gerekir¹²⁷.

Kanaatimizce, müteselsil borçlulardan birinin iradesinin sakatlanmış olması nedeniyle iptal beyanında bulunması halinde, TBK m. 166/III kıyasen uygulanmalıdır. Buna göre, diğer müteselsil borçlular iptal hakkını kullanan müteselsil borçlunun iç ilişkideki payı kadarlık borçtan kurtulmalıdırlar. Bu sonucun elde edilmesinde diğer müteselsil borçluların durumu bilmelerinin ya da bilmelerinin önemi yoktur. Zira irade sakatlıklarına ilişkin olarak kanunda yapılan bilme ya da bilmemeye göre yapılan ayırımlar işlemin karşı tarafı içindir. Diğer müteselsil borçlular ise, sözleşmenin karşı tarafı olmadığından onlar açısından bilme ya da bilmemeye yönelik ayırım yapılmasını öngören bir düzenleme yoktur. TBK m. 166/III'ün uygulanması nedeniyle oluşacak olan zarara TBK m. 30 vd. hükümleri uyarınca yapılacak tespit sonucunda alacaklının ya da iptal hakkını kullanan müteselsil borçlunun katlanması gerekecektir. Ayrıca, müteselsil borçluların durumu bilmemeleri halinde TBK m. 27/II'nin uygulanabilirliği incelenmelidir. Eğer iradesi sakatlanmamış olan müteselsil borçluların durumu bilmeleri halinde borç

¹²⁴ Kapancı, Birlikte Borçluluk, 278; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2157.

¹²⁵ Dağdelen, Teselsül, 115 vd.; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 278 vd.; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2158.

¹²⁶ Tekinay, Teselsül, 121 vd.

¹²⁷ Akıntürk, Müteselsil Borçluluk, 191; Canyürek, Müteselsil Borçluluk, 66; Şahin Caner, Müteselsil Borçluluk, 228 vd.

altına girmeyecekleri açıkça belli ise, borcun tamamı geçersiz olur. Öte yandan, TBK m. 27/II'nin uygulanması ihtimalinden bağımsız olarak iradesi sakatlanan müteselsil borçlunun iptal beyanında bulunarak borcu geçersiz hale getirmiş olduğu savunması ortak itiraz niteliğindedir. Zira her iki ihtimalde de borç tüm müteselsil borçlular için sona ermektedir.

TBK m. 34/II'de yanılma hâlinde, sözleşmenin diğer tarafının yanılanın kastettiği şekilde sözleşmenin kurulmasını onaylaması hâlinde, sözleşmenin iptal edilemeyeceği, söz konusu şartlarda kurulacağı belirtilmiştir. Bu durumda da böyle bir sözleşmenin diğer müteselsil borçlulara etkisinin ne olacağı tespit edilmelidir. Yanılma hâlinde, sözleşme, yanılan lehine değişiklik göstermektedir. Yanılan lehine yapılan değişiklik, TBK m. 168/II'nin bir gereği olarak diğer müteselsil borçluların zararına sonuç doğurmamalıdır. Aksi halde, alacaklının oluşacak sonuca katlanması gerekecektir.

Borca katılma yoluyla oluşan müteselsil borçluluğu ayrı olarak ele almak gerekmektedir. Zira borca katılmada fer'ilik ilişkisi vardır. Şöyle ki, borca katılmanın gerçekleşebilmesi için geçerli bir borcun varlığı aranır. Dolayısıyla borcun doğduğu borç ilişkisindeki borçlunun iradesi sakatlığa uğramışsa, yani iptal edilebilirlik söz konusuysa, iradesi sakatlanmamış olan borca katılanın akıbeti de iptal hakkının kullanılıp kullanılmasına göre değişiklik gösterir. Bu durumda, ilk borçlu iptal beyanını kullanırsa, ortada katılmanın mümkün olduğu bir borç olmayacağından borca katılan da iptalden etkilenir ve borcu baştan itibaren geçersiz olur. Öte yandan, ilk borçlu iptal hakkını kullanmazsa, sözleşmeyle bağlı kalmaya devam eder. Zira iptal hakkını yalnızca ilk borçlu kullanabilir, iradesi sakatlanmamış olan borca katılanın böyle bir hakkı yoktur. Dolayısıyla borcun geçerli olup olmayacağını beklemek zorundadır¹²⁸.

Borca katılanın, iradesi sakatlanmış olan ilk borçlunun iradesinin ne yönde olacağı beklediği döneme ilişkin bir kanuni düzenleme yoktur. Öte yandan, fer'ilik ilişkisinin olduğu kefaletle ilişkin olarak TBK m. 140'ta *"Asıl borçlunun takası ileri sürme hakkı bulunduğunda, kefili de alacaklıya ifada bulunmaktan kaçınabilir."* düzenlemesine yer verilmiştir. Burada kefile özel bir def'i hakkı tanınmıştır. Kefalet sözleşmesinin varlığı hâlinde, bu hüküm geniş yorumlanmakta ve belirsizlik oluşturan diğer durumlar için de böyle bir kaçınma imkânının olduğu kabul edilmektedir. Bu hükmün borca katılmada da kıyasen uygulanabileceği kabul edilirse, borca katılan ilk borçlu beyanda bulunana kadar ya da beyanda bulunma süresi dolana kadar borcu ifa etmekten kaçınabilecektir¹²⁹.

Son olarak, ilk borçlunun değil de borca katılanın iradesinin sakatlanmış olması ihtimalini ele alacak olursak, bu durumda borca katılan iptal beyanını kullanırsa, yalnızca kendisi için sonuç doğurur. İlk borçlu bu durumdan etkilenmez. Zira ilk borçlu daha öncesinde geçerli olarak borç ilişkisinde yer almıştır. Ayrıca, ilk borçlu kısmi hükümsüzlüğün tam hükümsüzlüğe dönüşmesi gerektiğini de savunamaz. Zira sözleşmeyi borca katılanın olmadığı dönemde yaptığından, durumu bilseydi sözleşmeyi yapmayacağını kabul edilmesi mümkün değildir¹³⁰.

G. Genel işlem koşulları

Genel işlem koşulları, TBK m. 20/I'de *"Genel işlem koşulları, bir sözleşme yapılırken düzenleyenin, ileride çok sayıda benzer sözleşmede kullanmak amacıyla, önceden, tek başına hazırlayarak karşı tarafa sunduğu sözleşme hükümleridir."* şeklinde tanımlanmıştır.

TBK m. 21'de genel işlem koşullarının kapsam denetimine ve bu düzenlemeye aykırılık hâlinde uygulanacak olan yaptırım türüne yer verilmiştir. Söz konusu düzenlemeye göre, genel işlem kuralını düzenleyen taraf, sözleşmesinin yapılması sırasında, karşı tarafa genel işlem koşullarının varlığı hakkında açıkça bilgi vermeli, yine karşı tarafa söz konusu koşullarının içeriğini öğrenmesine imkân sağlamalı ve son olarak karşı taraf bu koşulları kabul etmelidir. Ayrıca, genel işlem koşulunun sözleşmenin niteliğine ve işin özelliğine aykırı olamayacağı belirtilmiştir. Bu düzenlemelere aykırılık

¹²⁸ Canyürek, Müteselsil Borçluluk, 68; Kapancı, Birlikte Borçluluk, 279; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2157 vd.

¹²⁹ Kapancı, Birlikte Borçluluk, 279 vd.; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2158 vd.

¹³⁰ Kapancı, Birlikte Borçluluk, 280; Kapancı, Müteselsil Borçluluk, 2159 vd.

hâlinde ise, ilgili koşulun yazılmamış sayılacağı belirtilerek özel bir yaptırım türüne yer verilmiştir. TBK m. 22'de de yazılmamış sayılma hâlinde düzenleyenin yazılmamış sayılan koşullar olmasaydı sözleşmeyi hiç yapmayacağı iddiasında bulunamayacağı belirtilerek TBK m. 27/II'nin uygulanmasının önüne geçilmiştir.

Müteselsil borçluluğun varlığı hâlinde, genel işlem koşulu tüm müteselsil borçlular için söz konusuysa, müteselsil borçlular ister düzenleyen taraf olsun, isterse de karşı taraf olsun, yazılmamış sayılma hâlinde hepsi için aynı sonuç doğar. Düzenleyen taraf, TBK m. 22 gereğince, söz konusu hüküm olmasaydı sözleşmeyi yapmayacağı iddiasında bulunamaz. Yazılmamış sayılması gereken bir genel işlem koşulunun varlığının ileri sürülmesi ortak itiraz niteliğini haiz olur.

Genel işlem koşulunun yazılmamış sayılması, müteselsil borçluların tamamı için değil de, bir ya da birkaçı için söz konusu olması mümkündür. Bu durumda yazılmamış sayılan koşul işlemin tarafı müteselsil borçlu için tam sonuç doğururken, diğer müteselsil borçlular için işlem tarafı müteselsil borçlunun iç ilişkideki payıyla sınırlı sonuç doğar. Yine burada da düzenleyen taraf, söz konusu hüküm olmasaydı sözleşmeyi yapmayacağı iddiasında bulunamaz. Ancak, genel işlemin koşulunun tarafı olmayan müteselsil borçlular TBK m. 27/II'ye dayalı olarak bu iddiada bulunabilirler. Zira onların bu talepte bulunmasını engelleyen bir düzenleme bulunmamaktadır. Genel işlem koşulunun tarafı olan müteselsil borçlu ise, düzenleyen taraf olmaması durumunda TBK m. 27/II'yi ileri sürebilir.

Sonuç

Borcun hiç doğmadığına yönelik itirazların kaynağı anlaşma ya da kanun olabilir.

Müteselsil sorumluluk hâlinde kişisel indirim sebepleri ileri sürülemez. Zira kişisel indirim sebepleri dış ilişkiyi etkilemez. Yalnızca iç ilişkideki rücu miktarını belirler. Ancak, olması gereken hukuk bakımından farklılaştırılmış teselsülün kabulüne yönelik düzenleme yapılabilir.

Tüm müteselsil borçlular için kesin hükümsüzlük sebeplerinden birinin varlığı hâlinde, sözleşmenin geçersizliği ortak savunma niteliğini haiz olur. Kesin hükümsüzlük sebebi, müteselsil borçluların tamamı için söz konusu değilse, kısmi hükümsüzlüğün olduğu kabul edilerek hareket edilmelidir. Buna göre, TBK m. 27/II uyarınca, diğer müteselsil borçlular söz konusu geçersizliği bilmeleri hâlinde sözleşmeyi yapmayacakları açıkça anlaşılıyorsa, sözleşme tamamen geçersiz olur. Bu durumda da, geçersizlik ortak savunma sebebi teşkil eder. Öte yandan, TBK m. 27/II'de aranan şartlar olmasa dahi kısmi geçersizlik hali de ortak itiraz sebebi olarak kabul edilmelidir. Zira kesin hükümsüzlük niteliği gereği herkes tarafından ileri sürülebilir.

Müteselsil borçlulukta borçlulardan birinin ehliyetsizliğinin etkisinin tespitinde, ilgili kişinin tam ya da sınırlı ehliyetsiz olması farklı sonuçların doğmasını gerektirmez. Zira kanunda böyle bir ayırım yoktur.

Müteselsil borçluların tamamının mutlak muvazaalı işlem yönünde iradesi mevcutsa, muvazaanın ileri sürülmesi ortak itiraz niteliğini haiz olur.

Yokluk ilgili herkes tarafından ileri sürülebilir. Bu bağlamda, olası müteselsil borçlulardan birinin yokluk nedeniyle borçlu ya da müteselsil borçlu sıfatını elde edememesi her bir müteselsil borçlu tarafından ileri sürülebilir ve bu itiraz sebebi ortak itiraz niteliğini haizdir.

Müteselsil borçluların iradesi sakatlanmış olmasına rağmen, içlerinden birinin ya da birkaçının iptal hakkını kullanması halinde TBK m. 166/III kıyasen uygulanmalı ve diğer müteselsil borçlular da iptal hakkını kullanan müteselsil borçlunun iç ilişkideki payı oranında borçtan kurtulmalıdırlar. Öte yandan, alacaklı iptal hakkının kullanılması üzerine TBK m. 27/II'nin şartları varsa borcun tamamının geçersiz olduğunu ileri sürebilir.

Müteselsil borçlulardan yalnızca birinin iradesinin sakatlığa uğramış olması hâlinde, iptal beyanı, kişisel itiraz niteliğindedir.

Genel işlem koşulunun yazılmamış sayılması, bir ya da birkaçı için söz konusu olursa, yazılmamış sayılan koşul, işlemin tarafı müteselsil borçlu için tam sonuç doğururken, diğer müteselsil borçlular için işlem tarafı müteselsil borçlunun iç ilişkideki payıyla sınırlı sonuç doğar.

Kaynakça

- Ak, Aslınur. *Davada ve İcra Takibinde Zamanaşımı Def'i*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2020.
- Akın, Levent. "Yeni Borçlar Kanunu Düzenlemeleri Çerçevesinde Asıl İşverenin Müteselsil Sorumluluğunun Hukuki Niteliği". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 60/4 (2011), 733-774.
- Akıntürk, Turgut. *Müteselsil Borçluluk*. (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları), 1971.
- Altay, Sabah. *Borca Katılma (TBK m. 201)*, (İstanbul: Vedat Kitapçılık), 2023.
- Altay, Sabah. "Müteselsil Borçlunun Rücu Hakkının Doğumundan Önce Borçtan Kurtarılma Talebi". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi – Hukuk Araştırmaları Dergisi* 17/1-2 (Şubat 2011), 393-411.
- Armağan, Davut. "Sözleşmesel Çerçevede Meydana Gelen Müteselsil Borçlulukta Borçlu Temerrüdü", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 77/2 (Aralık 2019), 617-667.
- Antalya, Gökhan. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler. V/1,1*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2. Bası, 2019.
- Antalya, Gökhan. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler. V/1,2*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2. Bası, 2019.
- Arslan, Ramazan vd. *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 7. Bası, 2021.
- Aygün, Mustafa Yaşar. "Haksız Eylemlerde Tam Zincirleme Sorumluluk ile Karşılaştırmalı Olarak Eksik Zincirleme Sorumluluk (BK m. 50-51)". *Yargıtay Dergisi* 4/4 (Ekim 1978), 101-139.
- Arat, Ayşe. "Müteselsil Borçlarda Alacaklı ve Borçlu Arasındaki İlişkinin Hüküm ve Sonuçları". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26/2 (Eylül 2018), 325-366.
- Baysal, Başak. *Haksız Fiil Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019.
- Berger, Bernhard. *Allgemeines Schuldrecht*. Bern, 2008.
- Brehm, Roland. *Die Entstehung durch unerlaubte Handlungen, Art. 41-61 OR, Art. 50, Berner Kommentar*. Bern: 5. Bası, 2021.
- Buz, Vedat. "İrade Sakatlığı İle Malûl Bir Satım Sözleşmesinde Alıcının Ayıba Karşı Tekeffül Hükümlerine Başvurmasının Satım Sözleşmesine İcazet Verme Anlamına Gelip Gelmeyeceği Sorunu". *Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan*. 295-317. Ankara: 2006.
- Buz, Vedat. *Yenilik Doğuran Haklar*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2005.
- Canbolat, Ferhat. "Def'i ve İtiraz Arasındaki Farklar ve İleri Sürülmesinin Hukuki Sonuçları", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* III/1 (Haziran 2008), 255-270.
- Canbolat, Ferhat. "Müteselsil Borcun Sona Erme Nedenleri". *Ankara Barosu Dergisi* 66/3 (Yaz 2008), 68-81.
- Canyürek, Murat. *Müteselsil Borçlulukta İç ve Dış İlişkiler*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2003.
- Casanova, Gion Christian. *Ausgleichsanspruch und Ausgleichsordnung*. Zürih: Schulthess, 2010.
- Civan, Orhan Ersun. "İş Kazası ve Meslek Hastalığından Doğan Rücu Davalarında Sosyal Güvenlik Kurumu Karşısında Sorumluluğun Kapsamı ve Müteselsil Sorumluluk". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 64/4 (Aralık 2015), 1015-1070.
- Çabri, Sezer. "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Uyarınca Sözleşmeye Katılma". *Legal Hukuk Dergisi* – (Ekim 2011), 3911-3932.
- Çetiner, Bilgehan. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2024.

- Çilci, Çiğdem. *Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Hükümlerine Göre Ayıplı Mal Satışı Nedeniyle Mütessesil Sorumluluk*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2019.
- Dağdelen, Ahmet Hakan. *818 ve 6098 sayılı Borçlar Kanunlarında Borçlular Arasında Teselsül*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2012.
- Dalcı Özdoğan, Nurcihan. *Mütessesil Sorumluluk*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Doğan, Gökçen. "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununda Öngörülen Mütessesil Sorumluluk Sistemi". *Sorumluluk Hukuku: Seminerler-makaleler*, ed.: Başak Baysal, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017, 97-135.
- Dural, Mustafa - Sarı, Suat. *Türk Özel Hukuku c. I Temel Kavramlar ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 18. Bası, 2023.
- Dural, Mustafa - Tufan, Öğüz. *Türk Özel Hukuku, c. II, Kişiler Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 24. Bası, 2023.
- Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Legem Yayıncılık, 28. Bası, 2023.
- Ergüne, Mehmet Serkan - Kurşun, Ali Suphi. "Kesin Hükümsüzlük", *İstanbul Şerhi Türk Borçlar Kanunu*, c. 1, İstanbul: Vedat Kitapçılık 2019.
- Erol, Ayşe. *Türk Sorumluluk Hukukuna Göre Demiryolu İşletenin Sözleşme Dışı Sorumluluğu*. Ankara, Yetkin Yayıncılık, 2019
- Eugen, Bucher. *Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil ohne Deliktsrechts*, Zürich: Schulthess, 2. Bası, 1988.
- Gauch, Peter vd.. *Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Band II*, Zürich: Schulthess, 9. Bası, 2008.
- Gautschi Alain. *Solidarschuld und Ausgleich*. Zürich: Dike, 2009.
- Guhl, Theo-Koller, Alfred. "Mehrheit von Schuldner in der Obligation". *Das Schweizerische Obligationenrecht*, Zürich: Schulthess, 9. Bası, 2000, 28-36.
- Güler, Şeref. *Mütessesil Sorumluluk İlkesinin İş Kanunundaki Uygulaması*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.
- Gümüş, Mustafa Alper. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.
- Gürkanlar, Metin. *Bir Zarara Birlikte Neden Olan Birden Çok Kişinin Sorumluluğu (BK m. 50)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1982.
- Hatemi, Hüseyin-Gökyayla, Emre. *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, İstanbul: 5. Bası, Filiz Kitabevi, 2021.
- Huguenin Claire. *Obligationenrecht Allgemeiner Teil*. Zürich: Schulthess, 2012.
- İFM, İsviçre Federal Mahkemesi. 93 II 329, (26 Eylül 1967).
- Jung, Peter. "Regressprobleme bei Privilegierung eines Solidarschuldners". *Mélanges en l'honneur de Pierre Tercier*. Genève, ed., Peter Gauch / Franz Werro / Pascal Pichonnaz, Zürich: 2008, 285-307.
- Kanişlı, Erhan. *İsviçre Türk Borçlar Hukukuna Göre Sözleşmenin Kurulmasında Yanılma*. Ankara: On İki Levha Yayıncılık, 2018.
- Kapancı, Kadir Berk. *Birlikte Borçlulukta Borçlular Arası İlişkiler*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2014.
- Kapancı, Kadir Berk. *Mütessesil Borçluluk. İstanbul Şerhi Türk Borçlar Kanunu, c. 2, 3*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2019.

- Kapancı, Kadir Berk. Müteselsil Sorumluluk. *İstanbul Şerhi Türk Borçlar Kanunu, c. 1*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2019.
- Karayalçın, Yaşar. "İsviçre Hukukunda Müteselsil Sorumluluk Konusunda Tartışmalar ve Yasal Gelişmeler". *Ankara Barosu Dergisi* 65/4, (Güz 2007), 107-119.
- Keller, Alfred. *Haftpflicht im Privatrecht - Band II*. Bern: Stämpfli, 2. Bası, 1998.
- Koçano Rodoslu, Emine. *Rücu Hakkı*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2016.
- Kılıçoğlu, Ahmet M. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Turhan Kitabevi, 27. Bası, 2024.
- Kılıçoğlu, Ahmet M. *Türk Borçlar Hukukunda Kanuni Halefiyet*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1979.
- Kılıçoğlu, Mustafa. "Bir Zarardan Birden Çok Kişinin Sorumlu Olması (Müteselsil Sorumluluk ve Rücu)". *Yargıtay Dergisi* 29/4 (Ekim 2003), 431-449.
- Kılıçoğlu, Mustafa. *Sorumluluk Hukuku, c. I, Sözleşme Dışı Sorumluluk*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2002.
- Körner, Alexandra. "Haftung der Solidarschuldner im Aussenverhältnis – immer Haftung aller für den gesamten Schadenersatz?". *HAVE* 71 (2018), 71-75.
- Köroğlu, Emre. *Türk Borçlar Hukukunda İrade Bozukluğu Hallerinden Korkutma*. Kayseri: On İki Levha Yayıncılık, 2020.
- Kırca, Çiğdem. "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununda Müteselsil Sorumluluk Konusunda Getirilen Yenilikler". *Yeni Türk Borçlar Kanunu ve Yeni Türk Ticaret Kanunu Sempozyumu*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2013, 23-58.
- Kratz, Brigitta. "Art. 143", Solidarität. *Art. 143-150 OR. Berner Kommentar*. Bern: Stämpfli, 2015.
- Krauskopf, Frédéric. "Art. 145", Die Solidarität. *Art. 143 - 150 OR, ZK - Zürcher Kommentar*. Zürih: Schulthess, 3. Bası, 2016.
- Krauskopf, Frédéric. "Art. 145", *Präjudizienbuch OR Die Rechtsprechung des Bundesgerichts (1875-2020)*, ed. Peter Gauch, Hubert Stöckli, Zürih: Schulthess: 10. Bası, 2021.
- Kurşat, Zekeriya. "İrade Bozuklukları". *İstanbul Şerhi Türk Borçlar Kanunu, c. 1*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2019.
- Kuru, Baki. "Zamanaşımı (BK m. 146 vd) Def'i Borçlar Kanunu'nun 164. Maddesi Anlamında Ortak Def'i midir?". *Banka ve Finans Hukuku Dergisi* 8/32 (Ocak 2019), 1019-1023.
- Lardelli, Flavio. *Die Einreden des Schuldners bei der Zession*. Zürih: Schulthess, 2008.
- Mazan, Stephan. "Art. 145", *Obligationenrecht - Allgemeine Bestimmungen. Art. 1-183 OR*, ed. Andreas Furrer Anton K. Schnyder, 3. Bası, 2016.
- Merz, Hans. *Schweizerisches Privatrecht, C. 6, Obligationen Recht Allgemeiner Teil Erster Teilband*. Bern: Helbing Lichtenhahn, 1984.
- Müller, Thomas. Art. 145, *Kommentar zum Schweizerischen Obligationenrecht*, ed. Jolanta Kren Kostkiewicz/ Stephan Wolf, Marc Amstutz/ Roland Fankhauser, Stämpfli 4. Bası, 2023.
- Nomer, Haluk N. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Basım Yayın, 20. Bası, 2024.
- Oftinger, Karl - Stark, Emil W. *Schweizerisches Haftpflichtrecht, Allgemeiner Teil*. Zürih: Stämpfli, 5. Bası, 1995.
- Oğuzman, M. Kemal - Barlas, Nami. *Medeni Hukuk*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 30. Bası, 2024.

- Oğuzman, M. Kemal - Öz, Turgut. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt I*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 22. Bası, 2024.
- Oğuzman, M. Kemal - Öz, Turgut. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt II*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 18. Bası, 2023.
- Pekcanitez, Hakan. *Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku*. ed. Hakan Pekcanitez, Muhammet Özkes, Mine Akkan, Hülya Taş Korkmaz, c. 2, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 15. Bası, 2017.
- Postacıoğlu, İlhan E. *Medeni Usul Hukuku Dersleri*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 8. Bası, 2020.
- Sauser - Hall, Mr. C. "Borçlar Hukukunun Umumi Nazariyeleri". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Çev. Mehmet Osman Yıl 1931, 9/52, 1281-1297.
- Sbai, Nouhad. *La solidarite entre les debiteurs en droit suisse et Français*. Geneve: Impr. Genevoise, 1950.
- Schaller, Jean-Marc. *Einwendungen und Einreden im sweizerischen Schuldrecht*. Zurich: Dike, 2010.
- Schnyder, Anton K. *Kommentar Zum Schweizerischen Privatrecht, Obligationenrecht I, Art. 50*. ed. Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Wolfgang Wiegand, Basel; Frankfurt am Main: Helbing und Lichtenhahn, 2. Bası, 1996.
- Schwenzer, Ingeborg. *Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil*. Bern: Stämpfli, 7. Bası, 2016.
- Serozan, Rona. *Sözleşmeden Dönme*, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2. Bası, 2010.
- Strub, Yael. *Der Regress des Schadensversicherers de lege lata - de lege ferenda*. Zürih: Schulthess, 2011.
- Stuber, Jonas. *Einreden und Einwendungen in der passiven Solidarität*. Bern: Stämpfli, 2021.
- Şahin Caner, Ayşenur. *Türk Borçlar Kanununda Müteselsil Borçluluk*. İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2017.
- Tanriver, Süha. *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 4. Bası, 2021.
- Tekinay, Sulhi Selahattin. *Borçlular Arasında Akdi Teselsül*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Doçentlik Tezi, 1956.
- Tekinay, Selahâttin vd. *Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 7. Bası, 1993.
- Tolu, Hazal. "Yargıtay Kararları Işığında İş Kazası Ve Meslek Hastalığından Doğan Rücu Davalarında Müteselsil Borçluluk". *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1/2018-1 (Haziran 2018), 531-570,
- Topuz Seçkin - Canbolat, Ferhat. "Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda İmkansızlığın Düzenlenişi". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 57/3 (Eylül 2008), 167-186.
- Tunçomağ, Kenan. *Türk Borçlar Hukuku, c. 1, Genel Hükümler*. İstanbul: Sermet Yayınevi, 6. Bası, 1976.
- Weiss, Andreas. *Solidarität nach Art. 143-149 des Schweizerischen Obligationenrechts unter besonderer Berücksichtigung der Verjährung*. Luzern: Stämpfli, 2011.
- Von Büren, Bruno. *Schweizerisches Obligationenrecht. Band I, Allgemeiner Teil*. Zürich: Schulthess, 1964.
- Von Tuhr, Andreas. *Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı*. çev. Cevat Edege, Ankara: Yargıtay Yayınları, 1983.
- Von Tuhr, Andreas - Arnold Escher. *Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts*. Zürih: Schulthess Polygraphischer Verlag, 3. Bası, 1984.
- Yağcıoğlu, Ali Haydar. *Haksız Fiil Sebebiyle Aynı Zarardan Birden Fazla Kimsenin Müteselsil Sorumluluğu*. Ankara: Adalet Yayınları, 2014.
- Yargıtay, Yargıtay 4. Hukuk Dairesi. K. 2012/4037, (13 Mart 2012) www.kazanci.com.tr

Yargıtay, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu. K. 2021/1506, (25 Kasım 2021) www.lexpera.com.tr

Zehnder, Hannes. Gedanken zur Mehrpersonenhaftung im Baurecht, BR, 3, (1998).

Zirlick, Beat. Freizeichnung von der Deliktshaftung, Haftungsbeschränkung und –ausschluss im ausservertraglichen Bereich. Bern: Stämpfli, 2003.

Makale Bilgi Formu

Yazar Notu: Bu makale İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Programında başarıyla savunmuş olduğum Müteselsil Borçlulukta İtiraz ve Def'iler başlıklı tezden üretilmiştir.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Yapay Zeka Bildirimi: Bu makale yazılırken hiçbir yapay zeka aracı kullanılmamıştır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.